

ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส
อันเนื่องมาแต่ดินแดนลาวและกัมพูชา

ฐานะของกัมพูชาและลาวก่อนที่ฝรั่งเศสจะขยายอิทธิพลเข้ามาในอินโดจีน

กัมพูชา

กัมพูชาหรือเขมร มีฐานะเป็นประเทศราชของไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือใน ค.ศ. ๑๔๓๑ (พ.ศ. ๑๘๗๔) พระบรมราชาธิราชที่สอง (เจ้าสามพระยา) ทรงยกกองทัพไปตีได้กัมพูชาจึงตกเป็นประเทศราชของไทยตั้งแต่นั้นมา กษัตริย์เขมรได้ส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายพระมหากษัตริย์ไทยเป็นประจำ และเมื่อประเทศไทยต้องทำศึกสงคราม กัมพูชามีพันธะผูกพันที่จะต้องส่งกำลังทหารมาช่วยในการศึกด้วย อย่างไรก็ตาม กษัตริย์เขมรมักหาทางแยกตนออกจากไทยอยู่เสมอเมื่อมีโอกาส และโอกาสดังกล่าวมักจะเป็นเวลาที่ไทยต้องทำศึกสงครามกับพม่า เช่นใน ค.ศ. ๑๕๗๖ (พ.ศ. ๒๐๑๙) ขณะที่กรุงศรีอยุธยาถูกพม่าล้อมอยู่นั้น นักพระสัตตกษัตริย์เขมรได้ส่งกองทัพเข้ามาโจมตีเมืองปราจีนบุรี ดังนั้นเมื่อเสร็จสงครามกับพม่าในปลาย ค.ศ. ๑๕๘๓ (พ.ศ. ๒๐๒๖) แล้ว สมเด็จพระนเรศวรจึงยกกองทัพไปปราบกัมพูชาได้ และต่อมาเมื่อประเทศไทยเสียอิสรภาพแก่พม่าเป็นครั้งที่สองใน ค.ศ. ๑๗๖๗ (พ.ศ. ๒๓๑๐) กัมพูชาไม่ยอมส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี โดยอ้างว่าพระองค์มิใช่วงศ์อยุธยา พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดให้ยกกองทัพไปปราบกัมพูชาได้ใน ค.ศ. ๑๗๗๑

รอง ศยามานนท์, กำเนียร เลชะกุล และ วิลลาสวงค์ นพรัตน์ ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา (คณะอักษรศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๑๘๗ - ๑๘๘.

(พ.ศ. ๒๓๑๘) ทรงสถาปนาพระรามราชา (นักองน) เจ้านายเขมร ซึ่งเข้ากับไทยเป็นพระเจ้าแผ่นดินปกครองประเทศนั้น^๑

เนื่องจากกัมพูชาเป็นประเทศเล็ก อยู่ระหว่างประเทศใหญ่สองประเทศ คือ ประเทศไทยทางคานตะวันตก และประเทศญวนหรือเวียตนามทางคานตะวันออก จึงพยายามเอาตัวรอดจากประเทศใหญ่ทั้งสอง โดยอาศัยกำลังสนับสนุนจากฝ่ายไทยและฝ่ายญวนไว้คานทานอำนาจซึ่งกันและกัน ในสมัยกรุงธนบุรี เจ้านายเขมรแบ่งออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายเหนือขึ้นกับไทย มีพระรามราชาเป็นหัวหน้า ตั้งอยู่ที่เมืองกัมปอด ฝ่ายใต้มีพระนารายณ์ราชา (นักองตน) เป็นผู้นำขึ้นกับญวน ทั้งสองฝ่ายได้ชิงความเป็นใหญ่ในระหว่างกันอยู่เป็นประจำ โดยแต่ละฝ่ายมีไทยและญวนสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง จนกระทั่งเกิดกบฏไคเซินขึ้นในประเทศญวนระหว่าง ค.ศ. ๑๗๗๓ - ๑๘๐๒ (พ.ศ. ๒๓๑๖ - ๒๓๕๕) ดังนั้น เมื่อญวนไม่อยู่ในฐานะที่จะสนับสนุนพระนารายณ์ราชาได้ พระองค์จึงได้ขอคืนดีกับพระรามราชา โดยจะยอมลดตำแหน่งเป็นที่สอง (พระมหาอุปโยราช) ความทราบถึงสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี จึงโปรดเกล้าฯ ให้ทำการอภิเษกนักองนเป็นสมเด็จพระรามราชา ดำรงตำแหน่งพระเจ้ากรุงกัมพูชา นักองตนเป็นสมเด็จพระนารายณ์ราชา ดำรงตำแหน่งมหาอุปโยราช และนักองธรรมเจ้านายเขมรอีกองค์หนึ่งเป็นตำแหน่งมหาอุปราชนับว่าในครั้งนั้นประเทศไทยได้มีอำนาจเหนือกัมพูชาอย่างเด็ดขาด โดยกษัตริย์ไทยมีอำนาจแต่งตั้งกษัตริย์ปกครองประเทศนั้นด้วย^๒

^๑อนอม อานามวัฒน์, ความสัมพันธ์ระหว่างไทย เขมรและญวนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ปริชญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต เสนอต่อวิทยาลัยวิชาการศึกษา (ประสานมิตร) ๒๕๑๘), หน้า ๑๘.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า กัมพูชาเป็นประเทศเล็กที่อยู่ระหว่างประเทศใหญ่สองประเทศ คือ ไทยและญวน เมื่อใดก็ตามที่ประเทศใหญ่ทั้งสองมีอำนาจมั่นคง พวกมันก็หาทางขยายอิทธิพลเข้าไปในดินแดนประเทศเล็กนั้น ครั้นนี้ก็เช่นกัน เมื่อองเชียงสือ^๑ ปราบกบฏไตเซ็นในประเทศญวนได้เรียบร้อย และสถาปนาพระองค์เป็นกษัตริย์ทรงพระนามพระเจ้าเวียงคนามยาลองแล้วใน ค.ศ. ๑๘๐๒ (พ.ศ. ๒๓๔๕) พระองค์ก็ทรงปรารถนาที่จะขยายอาณาเขตให้กว้างขวางออกไป และจุดประสงค์ของเวียงคนามก็มุ่งไปยังกัมพูชา ซึ่งถ้าจะพิจารณาทางด้านภูมิศาสตร์แล้ว จะเห็นว่าดินแดนทางตอนใต้ของกัมพูชาแผ่ไปตามความยาวของแหลมโคชินไชนา (Cochin China) พระเจ้าเวียงคนามยาลองได้พยายามยุยงให้คนในบริเวณดังกล่าวลุกฮือขึ้นเพื่อก่อให้เกิดสถานการณ์ปั่นป่วน^๒

สมเด็จพระอุทัยราชา (นักองจัน) ซึ่งขึ้นครองราชย์ต่อจากพระนารายณ์ราชา ใน ค.ศ. ๑๗๙๗ (พ.ศ. ๒๓๔๐) ทรงวิตกถึงอันตรายที่กัมพูชาจะต้องเผชิญจากการแทรกแซงของเวียงคนาม จึงโปรดให้ส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายแก่เจ้าผู้ครองเวียงคนามแบบเดียวกับที่ทรงปฏิบัติต่อกษัตริย์ไทย^๓ เพื่อเป็นการเอาใจฝ้ายเวียงคนาม
ควย

องเชียงสือ เคยหนีเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ในขณะที่เกิดกบฏไตเซ็นในประเทศญวน รัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ ให้กองทัพไทยยกออกไปช่วยองเชียงสือปราบกบฏใน ค.ศ. ๑๗๘๓ (พ.ศ. ๒๓๒๖ และ ๒๓๒๗) ควย

^๒กาเบรียล โมเรล, ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศฝรั่งเศสกับกรุงสยาม ดวงเพ็ญ พันธุ์หงส์ (แปล) กรมศิลปากร, ๒๕๑๖, หน้า ๔.

^๓เรื่องเดียวกัน,

ลาว

ลาวกับไทยมีประวัติศาสตร์ร่วมกันมา กล่าวคือ สืบเชื้อสายมาจากชนชาติไทยที่อพยพมาทางลุ่มแม่น้ำโขง ขุนบรมหรือพระเจ้าฟ้างุ้ม (ประมาณ พ.ศ. ๑๒๘๐ - ๑๓๐๐) กษัตริย์ไทยพระองค์หนึ่งได้มาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่เมืองแถง^๑ ในแคว้นสิบสองจุไทย แล้วขยายอาณาเขตลงมาถึงแคว้นสิบสองปันนา อันเป็นที่ตั้งนครโยนก เชียงแสนในภายหลัง ตั้งเป็นอาณาจักรน่านเจ้าขึ้น ตั้งภูมิลำเนาในแคว้นหัวพันทั้งห้าทั้งหก ตั้งเกี้ยว และต่อมาโอรสของพระองค์อีก ๖ พระองค์ได้แยกย้ายกันไปสร้างเมืองต่าง ๆ ทางตอนใต้ เช่น เมืองเข่าหรือหลวงพระบาง ในปัจจุบัน^๒ เมื่อชาวไทยแถบลานนาตั้งอาณาจักรโยนกขึ้น ก็ได้ขยายอาณาเขตนครครอบคลุมถึงเมืองต่าง ๆ ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงด้วย^๓ ต่อมาในสมัยกรุงสุโขทัย เป็นราชธานีของไทย อาณาเขตกรุงสุโขทัยขยายไปจนจรดอาณาจักรลานช้าง จารึกพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ ๑ ได้บอกชัดเจนว่า "...เบื้องตะวันออกจรดสระหลวงสองแคว ลุ่มบวรายสกา เท้าฝั่งของถึงเวียงจันทน์เวียงคำเป็นที่แล้ว..."^๔

เจ้าฟ้าจุม กษัตริย์ล้านช้างซึ่งครองราชอยู่ระหว่าง ค.ศ. ๑๓๔๓ - ๑๓๗๓ (พ.ศ. ๑๘๘๖ - ๑๘๑๖) ทรงเป็นผู้รวบรวมลาวเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้สำเร็จ

^๑ รุ่ง ศยามานนท์ และอนุกรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, "ความสัมพันธ์ไทย - ลาว" แดงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ปีที่ ๘ เล่ม ๑ - ๓ (มกราคม - ธันวาคม ๒๕๑๓), หน้า ๔๕.

^๒ ขุนวิจิตรมาตรา, หลักไทย (พระนคร : รวมสาส์น, ๒๕๑๘), หน้า ๘๗ - ๑๐๘.

^๓ ดอนอม อานามวัฒน์ และคณะ, ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสิ้นอยุธยา (ภาควิชาประวัติศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ๒๕๑๘), หน้า ๑๕๑.

^๔ กรมศิลปากร, อ่านและแปลจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ หน้า ๓๓๔.

ต่อจากสมัยของพระองค์ความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับไทยเป็นไปอย่างสนิทแนบแน่นมาก ดังปรากฏว่า สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (อุทอง) (ค.ศ. ๑๓๕๐ - ๑๓๖๘ หรือ พ.ศ. ๑๘๙๓ - ๑๙๑๒) ได้พระราชทานพระนางแก้วออกฟ้าไปเป็นพระมเหสีของพระเจ้าสามแสนไทย กษัตริย์ผู้ครองกรุงล้านช้างต่อจากพระเจ้าฟ้างุ้ม และความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยาตอนต้นกับกรุงล้านช้างจึงเป็นไปด้วยดีเสมอมา

ในรัชกาลพระไชยเชษฐา ซึ่งตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (ค.ศ. ๑๕๔๘ - ๑๕๖๘ หรือ พ.ศ. ๒๐๙๑ - ๒๑๑๑) ล้านช้างได้กระชับสัมพันธ์ไมตรีกับกรุงศรีอยุธยา และได้สร้างพระเจดีย์ศรีสองรักขึ้นเป็นอนุสรณ์ ซึ่งตั้งอยู่ที่อำเภอคำชะอี จังหวัดเลยในปัจจุบัน พระเจดีย์ดังกล่าวก่อด้วยดินเผาทำด้วยปูนเริ่มสร้างเมื่อ ค.ศ. ๑๕๖๐ (พ.ศ. ๒๑๐๓) เสร็จเมื่อ ค.ศ. ๑๕๖๓ (พ.ศ. ๒๑๐๖) การสร้างพระเจดีย์ศรีสองรักนี้ก็เป็นสักขีพยานในการเป็นพันธมิตรต่อกัน และถ้าเกิดศึกสงครามขึ้น ทั้งสองประเทศจะให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ในรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ (ค.ศ. ๑๖๐๕ - ๑๖๕๐ หรือ พ.ศ. ๒๑๔๘ - ๒๑๖๓) ไทยเกิดมีกรณีพิพาทกับชาวญี่ปุ่นเมื่อ ค.ศ. ๑๖๑๒ (พ.ศ. ๒๑๕๕) ชาวญี่ปุ่นถูกขับไล่ออกจากเมืองเพชรบุรี ในระหว่างที่ชาวญี่ปุ่นก่อการกบฏ ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ของกรุงศรีอยุธยา ชื่อ เจ้าฟ้าชนะ ได้เดินทางไปกรุงล้านช้างเพื่อขอกำลังมาช่วยขับไล่ชาวญี่ปุ่น ทางกรุงล้านช้างได้ยกทัพมาช่วย และหยุดพักอยู่ที่เมืองลพบุรี แต่หลังจากนั้นมาไม่ปรากฏหลักฐานความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง จนตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ ดอนอม อานามวัฒน์, และคณะ เรื่องเดิม, หน้า ๑๕๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, และ เดิม วิกาศย์พจนกิจ, ประวัติศาสตร์อีสาน เล่ม ๑ (สมาคมสังคมนักประวัติศาสตร์ : ๒๕๑๕) หน้า ๓๔๒.

^๓ ดอนอม อานามวัฒน์, และคณะ เรื่องเดิม, หน้า ๑๕๑.

ในระบอบที่ไทยอยู่ในภาวะจลาจล เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งหลังนั้น ทางราชอาณาจักรลาว ซึ่งเดิมเรียกว่าอาณาจักรศรีสัตนาคนหุตหรือลานช้าง (มีหลวงพระบางและเวียงจันทน์เป็นเมืองสำคัญ) ก็ตกอยู่ใต้อำนาจของพม่าเช่นเดียวกัน ในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (ค.ศ. ๑๗๖๗ - ๑๗๘๒ หรือ พ.ศ. ๒๓๑๐ - ๒๓๒๕) พม่าคิดสงครามทางอื่น อาณาจักรลาวก็ตั้งเป็นอิสระขึ้น และมีไมตรีกับไทย อีกครั้งหนึ่ง ต่อมาเจ้าศิริบุญสารผู้ครองเมืองเวียงจันทน์

ได้กระทำการอันไม่เหมาะสม คือ ได้ส่งพระยาสุโทให้คุมกองทัพเข้ามาจับ พระวอ ข้าราชการผู้ใหญ่ของลาว ซึ่งวิวาทกับเจ้าศิริบุญสารแล้วหนีเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร อยู่ที่ตำบลคอนมกแดงบนฝั่งแม่น้ำมูล (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งจังหวัดอุบลราชธานี) สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเห็นว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการลบหลู่พระบรมเชษฐาภาพ จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก กับเจ้าพระยาสุรสีห์ (ต่อมาได้เป็นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และสมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสีหนาท ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์) ยกทัพขึ้นไปตีเมืองเวียงจันทน์ พระเจ้าร่มขาวเจ้าเมืองหลวงพระบางซึ่งเวลานั้นเป็นอริกับเจ้าศิริบุญสาร ได้แต่งกองทัพมาช่วยไทยรบเมืองเวียงจันทน์ แล้วขอเป็นเมืองขึ้นต่อกรุงธนบุรีด้วย ฝ่ายเจ้าศิริบุญสารสู้ไม่ได้จึงหนีไปเมืองญวน อาณาจักรลาวจึงตกอยู่ในพระราชอาณาเขตของไทยนับแต่นั้นมา เช่นเดียวกับกัมพูชา ลาว เป็นดินแดนที่อยู่ระหว่างประเทศใหญ่ คือไทยและญวน ดังนั้นกษัตริย์ลาวจึงมักดำเนินนโยบายฝักใฝ่กับทั้งสองฝ่ายอยู่เสมอ อย่างเช่นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าอนุวงศ์กษัตริย์ลาว ได้ดำเนินนโยบายผูกมิตรกับญวน เพื่ออาศัยอิทธิพลของญวนเป็นกำลังต่อต้านไทย และทำการก่อกวนจลาจลจากกรุงเทพฯ ใน ค.ศ. ๑๘๒๖ (พ.ศ. ๒๓๖๙) แต่ไทยก็สามารถปราบปรามได้สำเร็จในปีต่อมา ราชอาณาจักรลาวจึงยังคงฐานะเป็น

^๑ แสงโสม เกษมศรี (ม.ร.ว.) และวิมล พงศ์พิพัฒน์, ประวัติศาสตร์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓ (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๘๔), (สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๕), หน้า ๑๑๕ - ๑๓๒.

ประเทศราชของไทยจนกระทั่งต้องตกไปเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสในที่สุด

จะเห็นได้ว่า ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ทั้งกับพม่าและลาว ค่างคำเนินนโยบายต่างประเทศเป็นสองอย่าง คือฝักใฝ่กับไทยบ้าง ญวนบ้าง ดังนั้นเมื่อฝรั่งเศสเข้ามามีอำนาจเหนือดินแดนญวน จึงพยายามเข้ายึดดินแดนทั้งสองประเทศจากไทย โดยอ้างจากการสืบสิทธิต่อจากญวน

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

ไทยเริ่มติดต่อกับประเทศฝรั่งเศสเป็นครั้งแรกในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งประเทศฝรั่งเศส คือ ใน ค.ศ. ๑๖๖๒ (พ.ศ. ๒๒๐๕) สังฆราชแห่งเบอริธ (Bishop of Beryth) จากสำนักสมาคมกิจกรรมทางศาสนาในต่างประเทศ (Société des Missions Etrangères) ได้เดินทางมาถึงกรุงศรีอยุธยา หลังจากนั้นก็มีบาทหลวงอื่น ๆ เดินทางเข้ามาสอนศาสนาคริสต์นิกายแคทอลิกอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาอีกหลายคน ในสมัยนั้นเป็นเวลาของไทยกำลังมีเรื่องบาดหมางกับฮอลันดาเกี่ยวกับผลประโยชน์ด้านการค้า ฮอลันดาไม่พอใจจึงกับนำเรือรบมาปิดอ่าวไทยใน ค.ศ. ๑๖๖๔ (พ.ศ. ๒๒๐๗) บังคับให้ไทยยอมทำสัญญาซึ่งให้ผลประโยชน์ด้านการค้าขายแก่ฮอลันดาอย่างมหาศาล ทั้งยังได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทยด้วย สมเด็จพระนารายณ์ทรงหัวงแวงว่าประเทศนั้นอาจถือโอกาสบีบบังคับไทยมากขึ้น และอาจเข้าแทรกแซงกิจการทางการเมืองของไทยด้วย จึงทรงเริ่มแสวงหาพันธมิตร เพื่อมาดวงคู่เคียงแห่งอำนาจของฮอลันดาในประเทศไทย เช่น พยายามผูกมิตรกับอังกฤษ โดยชักชวนพ่อค้าจากประเทศนั้นเข้ามาประกอบธุรกิจในประเทศไทย แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะอังกฤษไม่ได้รับประโยชน์จากการค้าเท่าที่ควร เนื่องจากการบริหารไม่ดีพอ การค้าขาดทุน บาทหลวงฝรั่งเศสทราบความเหล่านี้ก็ดี จึงได้ทูลแนะนำพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ซึ่งเป็นศัตรูอยู่กับฮอลันดา

ทางยุโรป^๑ ให้มาเจริญทางพระราชไมตรีและรับอุทหนุนไทย โดยการส่งนายทหาร
 เข้ามาช่วยฝึกหัดทหารอย่างยุโรป และช่างฝรั่งเศสได้ช่วยในการก่อสร้างสถานที่
 บางแห่งที่กรุงศรีอยุธยา และสร้างเมืองลพบุรีสำหรับเป็นราชธานีในยามที่เกิดศึก
 สงครามกับต่างประเทศ นอกจากนี้ยังช่วยสร้างป้อมค่ายต่าง ๆ ตามเมืองท่า
 ของไทย เช่น ป้อมที่บางกอก (ตรงที่โรงเรียนราชินี ปัจจุบันรื้อลงเสียแล้ว และ
 ที่โรงเรียนนายเรือ)^๒ และป้อมที่เมืองมะริด ทั้งยังได้ส่งทหารฝรั่งเศสประมาณ
 ๒๐๐ คน เข้ามาประจำอยู่ตามป้อมต่าง ๆ เหล่านี้ อิทธิพลของฝรั่งเศสที่ทวีขึ้น

๑ พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้ส่งทัพใหญ่เข้ามาบุกเนเธอร์แลนด์ ส่วนที่เป็นของ
 สเปน โดยทรงเรียกว่า "สงครามเพื่อรักษาสืบทอด" (War of Devolution) (ค.ศ. ๑๖๖๗ - ๑๖๖๘) และมีชัยชนะอย่างรวดเร็ว จนฮอลันดาซึ่งแยกเป็น
 ประเทศอิสระแล้วเริ่มตกใจเกรงภัยจะมาถึงตน จึงชักชวนประเทศยุโรปอื่น ๆ
 รวมเป็นสมาคมต่อต้านพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ใน ค.ศ. ๑๖๗๒ พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔
 จึงประกาศสงครามกับฮอลันดา ขณะเดียวกันได้ทรงคิดสินบนประเทศที่เคยเป็นมิตร
 กับฮอลันดาให้ตั้งตัวเป็นกลาง กันไม่ให้ประเทศเหล่านั้นช่วยฮอลันดา กษัตริย์วิลเลียม
 แห่งราชวงศ์ออเรนจ์ (William of Orange) ได้ทรงพยายามแสวงหาพันธมิตร
 มาร่วมมือ และสามารถถกกันการรุกรานของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้ในที่สุด
 (แสงโสม เกษมศรี (ม.ร.ว.) ประวัติศาสตร์สากลยุคปัจจุบัน (คณะอักษรศาสตร์:
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕) หน้า ๒๒๑ - ๒๒๒.

๒ สมเด็จพระยาตากำรกรุงราชานุภาพ, เรื่องคดีของฝรั่งเข้ามาเมืองไทย
 (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถ่ายเอกสารคัดตอนมาจาก หนังสืออนุสรณ์นางประพัฒน์-
 กรณี) หน้า ๒๘ - ๓๐.

อย่างมากมายทำให้ขุนนางและข้าราชการไทย มีพระเพทราชาเป็นหัวหน้าได้เล็งเห็นถึงอันตรายที่อาจจะเกิดจากการที่ทหารฝรั่งเศสไข้กองทหารของตนที่ส่งเข้ามา นั้นเข้าแทรกแซงในกิจการบ้านเมือง จึงได้ก่อการปฏิวัติขึ้นใน ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๑) ขับไล้กองทหารต่างชาติประเทศนั้นออกไปจากประเทศไทยได้สำเร็จ ตั้งแต่นั้นมาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสก็ขาดหายไปเป็นเวลากว่า ๒๐๐ ปี^๑

สัมพันธ์ภาพระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเริ่มมีอย่างจริงจังขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งตรงกับสมัยจักรพรรดินโปเลียนที่ ๓ แห่งฝรั่งเศส กล่าวคือ หลังจากคณะทูตของอังกฤษ ซึ่งนำโดย เซอร์ จอห์น เบาริง (Sir John Bowring) สามารถเข้ามาเจรจาให้รัฐบาลไทยยอมทำสนธิสัญญาทางไมตรีและพาณิชย์กับประเทศนั้นสำเร็จใน ค.ศ. ๑๘๕๕ (พ.ศ. ๒๓๙๘) ยอม "เปิดประเทศ" ติดต่อกับชาวตะวันตก หลังจากที่ไคหยุกซงก็มาเป็นเวลานานนับตั้งแต่มัชยพระเพทราชาแล้ว รัฐบาลฝรั่งเศสจึงได้คิดที่จะส่งคณะทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยบ้าง คณะทูตฝรั่งเศสซึ่งมีนายมองติญญี (Montigny) เป็นผู้นำได้เดินทางมาถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๑๘๕๖^๒ และได้รับการต้อนรับจากรัฐบาลไทยอย่างดียิ่ง^๓ ทั้งนี้อาจเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมี

^๑อ่านรายละเอียดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศสในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ จาก สมชัย อนุมานราชชน, การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา (โรงพิมพ์หาพระจันทร์, ๒๕๐๘), หน้า ๑๐๘ - ๑๓๘.

^๒ John F. Cady The Roots of French Imperialism in Eastern Asia (Ithaca, New York : Cornell University Press, 1954), p. 148.

^๓กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๘๔ - ๒๔๑๑ (ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์) พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงธรรมสารเนติ (อบ นุนาค) ณ วัดประยูรวงศาวาส ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๗ หน้า ๑๓๐ - ๑๓๒ และ D.G.E. Hall, A History of South-East Asia. 2 ed. (London : Macmillan, 1966), p. 634.

นโยบายต่างประเทศคล้ายคลึงกับสมเด็จพระนารายณ์ คือประสงค์จะไต่ฝรั่งเสสมา
เป็นพันธมิตรไว้ดวงคู่อยู่อำนาจกับอังกฤษ ซึ่งเริ่มมีอิทธิพลทางการเมืองและ
เศรษฐกิจในดินแดนใกล้เคียงรวมทั้งในประเทศไทยด้วย อังกฤษเป็นมหาอำนาจ
ประเทศเดียวที่ใช้ความพยายามอย่างไม่ย่อท้อมากกว่าครึ่งศตวรรษ ที่จะเปิดประเทศ
ไทยให้เป็นดินแดนสำหรับค้าขายของนานาชาติ นับตั้งแต่ส่ง จอห์น ครอเฟิร์ต เข้า
มาในปี ค.ศ. ๑๖๒๑ (พ.ศ. ๒๓๖๔) ในสมัยรัชกาลที่ ๒ เฮนรี เบอร์นี และ
เซอร์ เจมส์ บรูคส์ เข้ามาในสมัยรัชกาลที่ ๓ ใน ค.ศ. ๑๖๖๔ และ ๑๖๖๖
(พ.ศ. ๒๓๐๗ และ พ.ศ. ๒๓๑๑) ตามลำดับ และสามารถเปิดความสัมพันธ์ทาง
การทูตกับประเทศไทยได้สำเร็จในสมัยรัชกาลที่ ๔ (ค.ศ. ๑๘๕๕ หรือ พ.ศ. ๒๓๙๘
และขณะนั้นอังกฤษยังได้ดินแดนต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น พม่าตอนใต้
สิงคโปร์ เกาะปีนัง และบางรัฐ ในมลายูเป็นอาณานิคมไว้ด้วย และที่สำคัญคือ
อังกฤษเริ่มมีอำนาจมากขึ้นทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นับตั้งแต่อังกฤษได้ชัยชนะจีนใน
สงครามฝิ่นใน ค.ศ. ๑๘๔๒ และ ๑๘๔๓ (พ.ศ. ๒๓๘๕ และ ๒๓๘๖) ทำให้ไทย
เกรงกลัวความยิ่งใหญ่ของอังกฤษในภูมิภาคนี้ไม่น้อย

สำหรับประเทศอังกฤษในขณะนั้น ได้แสดงท่าทีให้ชาคมหาอำนาจอื่น ๆ
เห็นว่าตนเริ่มมีอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจทางแหลมมลายู และต้องการมี
บทบาททางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นในประเทศไทย ทั้งนี้จะเห็นได้จากการที่อังกฤษได้แจ้ง
ให้ฝรั่งเศสรู้รายละเอียดเกี่ยวกับการนำสัญญาทางไมตรีระหว่างอังกฤษกับไทย
พร้อมกันนี้ยังได้เสนอให้ฝรั่งเศสปฏิบัติตามอังกฤษในการส่งทูตเข้ามาขอทำสัญญา
ทางไมตรีและพาณิชย์กับประเทศไทย โดย ลอร์ด คลาเรนดอน (Lord Clarendon)
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษได้ส่งร่างสนธิสัญญาเบาริงให้
เคาต์ วาลิวสกี (Count Walewski) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
ฝรั่งเศส โดยผ่านทางสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษที่ปารีส พร้อมทั้งบอกข่าวให้
ทราบว่าอังกฤษได้เตรียมคู่ทาง ที่จะให้รัฐบาลไทยยอมรับรองทูตผู้มีอำนาจเต็ม
ของฝรั่งเศส และว่าประเทศไทยพร้อมที่จะมอบสิทธิทุกประการที่อังกฤษได้รับจาก
สนธิสัญญานี้ให้แก่ฝรั่งเศสบ้าง และก่อนหน้าที่คณะทูตของมองซิญีจะเริ่มออก

เดินทางในเดือนกุมภาพันธ์ ๑๘๕๖ (พ.ศ. ๒๓๙๙) รัฐบาลอังกฤษก็ได้แจ้งให้ทาง
ฝรั่งเศสเกี่ยวกับความประสงค์ของเขาริงที่จะให้ความช่วยเหลือทุกประการแก่
คณะทูตผู้มีอำนาจเต็มของฝรั่งเศสที่กรุงเทพฯ

ความขัดแย้งในสัมพันธภาพระหว่างประเทศไทยและฝรั่งเศส

นโยบายขยายอาณานิคมของฝรั่งเศสเริ่มดังรามาตั้งแต่สมัยพระเจ้าหลุยส์
ที่ ๑๔ (ค.ศ. ๑๖๔๓ - ๑๗๑๕) เมื่อมีการก่อตั้งสมาคมกิจกรรมทางศาสนาในต่าง
ประเทศ (Société des Missions Etrangères) ขึ้นที่ปารีสใน ค.ศ. ๑๖๖๓
(พ.ศ. ๒๒๐๖) เพื่อเป็นองค์การทางศาสนาคริสต์นิกายโรมันแคธอลิก ดำเนินการ
ขยายอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมและศาสนาของฝรั่งเศสเข้ามาทางภาคตะวันออก ด้วย
การส่งบาทหลวงเข้ามาเผยแพร่ศาสนาในประเทศจีนในคาบสมุทรอินโดจีนและใน
ประเทศไทย เป็นต้น เพื่อเป็นช่องทางที่จะขยายอิทธิพลทางการค้า และการเมือง
ติดตามเข้ามา จะเห็นว่า แม้ประเทศไทยเองก็เริ่มการติดต่อกับฝรั่งเศสโดยผ่าน
บาทหลวงที่เข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์

การที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงก่อตั้งบริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศส
(French East India Company) ขึ้นใน ค.ศ. ๑๖๖๔ (พ.ศ. ๒๒๐๗) ย่อม
แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมุ่งหวังถึงผลประโยชน์ที่พระองค์จะได้รับจากการติดต่อ
ค้าขายกับประเทศทางตะวันออกไกล เช่นเดียวกับอังกฤษและฮอลันดาที่ได้ตั้งบริษัท
อินเดียตะวันออกขึ้นเพื่อทำการติดต่อกับประเทศทางตะวันออก อย่างไรก็ตาม
แม้บริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศสจะมีศูนย์กลางอยู่ที่อินเดีย แต่จีนกลับเป็นเป้าหมาย
อันสำคัญในการแสวงหาผลประโยชน์ของฝรั่งเศส โดยเฉพาะตลาดการค้าใน
ยูนนานทางภาคใต้ของจีน เป็นสิ่งเร่งเร้าให้ฝรั่งเศสพยายามที่จะหาทางเข้าไปสู่

ศูนย์กลางของการค้าดังกล่าว เป็นที่เชื่อกันว่ายาวนานนั้นอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติและเป็นแหล่งที่มีประชากรอยู่เป็นจำนวนมาก หากฝรั่งเศสได้เข้าครอบครองตลาดการค้าดังกล่าว ก็ย่อมจะนำความเจริญทางคานเศรษฐกิจมาให้แก่ประเทศอย่างมหาศาล^๑

เมื่อฝรั่งเศสยกเอาเหตุทางศาสนา จากการที่กษัตริย์ญวนเบียดเบียนนักสอนศาสนา ผนวกแคว้นญวนทางภาคใต้ไปเป็นอาณานิคมของตนใน ค.ศ. ๑๘๕๘ (พ.ศ. ๒๔๐๒) ไปได้แล้ว ก็เริ่มหันมาสนใจเขมร ซึ่งขณะนั้นเป็นประเทศราชของไทยมากขึ้น เพราะเขมรเป็นดินแดนที่มีแม่น้ำโขงไหลผ่าน ฝรั่งเศสหวังว่าแม่น้ำสายนี้อาจเป็นเส้นทางนำไปสู่ประเทศจีน อีกประการหนึ่ง การประมงอันเป็นกิจกรรมใหญ่ตามชายฝั่งทะเลสาบทำให้เขมรมีความสำคัญทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นเขมรจะช่วยส่งเสริมให้ญวนใต้ซึ่งตกเป็นของฝรั่งเศส มีฐานะมั่นคงและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และจะใช้เป็นสถานีสำคัญของฝรั่งเศสที่จะขยายอาณาเขตไปทางภาคเหนือ ทั้งเขมรยังจะเป็นศูนย์กลางสะสมเสบียงอาหารที่สำคัญเพราะอุดมไปด้วยสัตว์เลี้ยง เช่น โค กระบือ และปลา สัตว์เลี้ยงเหล่านี้จะใช้เป็นอาหารสำหรับทหารฝรั่งเศสในญวนใต้ได้เป็นอย่างดี ฝรั่งเศสจึงได้ใช้ความพยายามอย่างยิ่งในอันที่จะยึดเขมรไว้เป็นรัฐในอารักขาของตน^๒

^๑ Cady, op.cit., p. 1.

^๒ Pensri Duke, Les Relations Entre La France et la Thaïlande (Siam) au xixe Siècle D' Après Les Achives Des Affaires Etrangères (Bangkok : Chalermnit, 1962), p. 10.

การเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส

การเสียดินแดนครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ความขัดแย้งทางด้านผลประโยชน์ระหว่างไทยและฝรั่งเศส เริ่มเกิดขึ้นเมื่อฝรั่งเศสได้ขยายอาณานิคมของคนในอินโดจีน ฝรั่งเศสยึดเมืองไซ่ง่อนได้ใน ค.ศ. ๑๘๕๕ (พ.ศ. ๒๔๐๒) ได้คว้นโคชินไชน่าทางภาคใต้ของญวนไปเป็นอาณานิคมของตน หลังจากนั้นฝรั่งเศสก็ได้ใช้ดินแดนดังกล่าวเป็นฐานขยายอิทธิพลเข้าไปในกัมพูชา โดยฝรั่งเศสอ้างว่ากัมพูชา เป็นประเทศราชของญวนเช่นกัน เพราะกษัตริย์แห่งประเทศกัมพูชา เคยส่งเครื่องราชบรรณาการให้แก่กษัตริย์ญวน เช่นเดียวกับที่ส่งมาถวายกษัตริย์ไทย ดังนั้นฝรั่งเศสจึงควรจะได้สิทธิปกครองประเทศนั้นในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของประเทศญวนด้วย ในที่สุดนายพลเรือ โคอาดา กรองดีเออร์ (Admiral de la Grandière) ข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศสประจำอินโดจีน สามารถเกลี้ยกล่อมซัดจวนสมเด็จพระนโรดม กษัตริย์เขมรให้ยอมลงพระนามในสนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชยกรรมและการอารักขา (Treaty of Friendship Commerce and Protection, 1863) ยอมยกกัมพูชาให้เป็นรัฐในอารักขาของฝรั่งเศส ตามสนธิสัญญาข้อ ๑ ที่ระบุว่า "จักรพรรดิแห่งประเทศฝรั่งเศสตกลงพระทัยที่จะคุ้มกันกษัตริย์เขมร" และข้อ ๑๒ ระบุว่า "จักรพรรดิแห่งประเทศฝรั่งเศสจะทรงเป็นผู้ยึดถืออำนาจและกฎหมายอันเกี่ยวแก่รัฐ และจะทรงให้ความคุ้มครองเมื่อเกิดการรุกรานจากภายนอกด้วย"^๒ สนธิสัญญาดังกล่าวลงนามกันเมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ค.ศ. ๑๘๖๓ (พ.ศ. ๒๔๐๖) สมเด็จพระนโรดมได้มีพระราชสาส์นมาถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า การที่พระองค์ต้องทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศสนั้น เนื่องมาจากความจำเป็นทางการเมืองและการบีบ

^๑กาเบรียล โมเรล, เรื่องเดิม, หน้า ๑๕.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

บังคับของฝรั่งเศส ในขณะที่ฝรั่งเศสยืนยันว่าพระองค์ทรงเต็มพระทัยในการกระทำครั้งนี้ หลังจากเหตุการณ์ในครั้งนี้ ไทยเริ่มจะไม่ไว้วางใจฝรั่งเศสและมุ่งระมัดระวังภัยจากประเทศนั้นมากขึ้นกว่าที่เคยหวังก้าวอังกฤษ^๑

ภายหลังจากที่ทำสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๘๖๓ กับฝรั่งเศสแล้ว พระบาทสมเด็จพระนโรดมโคตรงทำสัญญาลับกับไทย เรียกว่า สนธิสัญญาเมืองอุดง (Traite' d'Udong) หรือสนธิสัญญาระหว่างไทยและกัมพูชา ว่าด้วยการพาณิชย์ การส่งผู้ร้ายข้ามแดน การสืบราชสมบัติและการส่งเครื่องราชบรรณาการ (Treaty Between Thailand and Cambodia, relative to Commerce, Extradition, Succession and Tribute) ลงวันที่ ๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๘๖๓ (พ.ศ. ๒๔๐๖) และแลกเปลี่ยนสัตยาบันกันเมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ค.ศ. ๑๘๖๔ ขอมรับว่ากัมพูชายังคงเป็นประเทศราชของไทยอยู่ ดังข้อ ๑ ของสนธิสัญญาที่ระบุว่า

"กัมพูชาเป็นประเทศราชของสยาม หากเจ้าผู้ครองกัมพูชาและพระประยูรญาติของพระองค์ มีเรื่องวิวาทถึงรบกันหรือหากขุนนางเขมรหรือพลเมืองในประเทศนี้ก่อการกบฏ สะสมอาวุธเพื่อต่อต้านเจ้าผู้ครองแล้วไซ้ หากท่านพระองค์นั้นไกรรยบังคับมทูลไปยังกรุงเทพฯ กษัตริย์สยามจะส่งกองทัพมาปราบปรามความวุ่นวายและฟื้นฟูประเทศให้อยู่ในความสงบสุขต่อไป"^๒

^๑อ่านรายละเอียดใน Pensri Duke, *op.cit.*, หน้า ๓๐ - ๔๑ และผู้เขียนคนเดียวกัน "การฟื้นฟูทางพระราชไมตรีและสัมพันธภาพ" ทางการทูตระหว่างไทยและประเทศฝรั่งเศสในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๓๙๙ - ๒๔๑๐" แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ปีที่ ๗ เล่ม ๓ (กันยายน ๒๕๑๖) หน้า ๘ - ๓๘.

^๒กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, กระทรวงการต่างประเทศ สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ (ชุดประมวลสนธิสัญญา, เล่ม ๑, ๒๕๑๑), หน้า ๑๖๐.

อย่างไรก็ตามเมื่อฝรั่งเศสรู้ข่าวการทำสัญญาดังกล่าว นายโอบาเรต์
กงสุลฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ ได้รับแจ้งไปยังเคาน์ต์ ฌูแอง เดอ ลูส์ (Comte
Drouyn de Lhuys) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสทันที
และทำการประท้วงเจ้าพระยากลาโหมศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) พ.ศ. ๒๓๕๕ -
๒๔๕๕) อัครมหาเสนาบดีฝ่ายไทยว่า สัญญานับนี้ขัดต่อสนธิสัญญาระหว่างฝรั่งเศส
และกัมพูชา ค.ศ. ๑๘๖๓ โอบาเรต์พยายามเปิดการเจรจากับเจ้าพระยากลาโหม
ขอให้สนธิสัญญาระหว่างไทยและฝรั่งเศสเป็นโมฆะ ในขณะที่กำลังเจรจาก่อน
ฝรั่งเศสได้ส่งเรือรบชื่อ "มิตราแย" (Mitraille) เข้ามาในน่านน้ำ
เจ้าพระยา โดยอาศัยนโยบายเรือปืนนี้ฝรั่งเศสจึงสามารถบีบให้เจ้าพระยา
โหมยอมลงนามในสนธิสัญญากับฝรั่งเศส ที่เรียกว่า หนังสือสัญญาเขมรแดนเมือง
มัตบอง ว่าด้วยสถานภาพแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา เมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม
ค.ศ. ๑๘๖๗ (พ.ศ. ๒๔๑๐) การเจรจากับฝรั่งเศสในครั้งนี้ใช้เวลาถึง ๓ ปี
คือจากปี ค.ศ. ๑๘๖๔ - ๑๘๖๗ (พ.ศ. ๒๔๐๗ - ๒๔๑๐) โดยสนธิสัญญานับนี้
ไทยต้องยอมรับการบอกเลิกสนธิสัญญา ซึ่งทำไว้กับกัมพูชาเมื่อ ค.ศ. ๑๘๖๓ ตาม
ข้อ ๒ ของสนธิสัญญานับใหม่นี้ที่ระบุว่า "หนังสือสัญญาที่ไทยและเขมรได้ทำไว้
ในเคื่อนกีเซมเบอ คริสตศักราช ๑๘๖๓ ไซไม่ไ้ ไปเบื้องหน้า ผู้ครองฝ่ายสยาม
จะอ้างข้อหนึ่งข้อใดในหนังสือสัญญานั้นไม่ไ้"^๑ อย่างไรก็ตาม ในการทำสัญญาครั้งนี้
ฝรั่งเศสยังคงยอมรับว่า เมืองพระตะบองและเมืองเสียมราฐยังคงอยู่เป็นของไทย
ทั้งยังได้รับรองต่อรัฐบาลไทยด้วยว่า จะไม่เอาแผ่นดินกัมพูชาที่ได้ไปเพิ่มเติมให้แก่
หัวเมืองญวนซึ่งเป็นของฝรั่งเศส^๒ ในการตีความตามสัญญานับนี้อาจกล่าวได้ว่า

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

รัฐบาลไทยยอมรับรู้ว่ากัมพูชา ยกเว้นพระตะบองและเสียมราฐต้องตกไปเป็นรัฐในอารักขาของฝรั่งเศส แต่หาใช่ตกเป็นอาณานิคมเช่นแคว้นโคชินไชน่าไม่

การที่ไทยต้องยอมยกเลิกสัญญาที่ทำกับกัมพูชานั้น เพราะไทยเกรงอำนาจของฝรั่งเศส ที่ส่งเรือปืนมิตตรายเข้ามาในเวลาเดียวกับที่การเจรจากำลังดำเนินอยู่และเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ที่สมุหพระกลาโหม ได้ชี้แจงไปยังพระสยามธุรพาทะ (Mr. Mason) กงสุลไทยประจำลอนดอนว่า

"...คุณฝรั่งเศสทำสิ่งใดก็เอาอำนาจเข้ามาชมเอาตั้งนี้ ครั้นจะวากลาโตะแยง ก็จะเป็นความลำบากยิ่งกว่าไป จึงโดยยอมทำอากริแมน ถอนหนังสือสัญญาเอาเสียแต่ ณ วันที่ ๑๔ เดือนพฤษภาคมแล้ว ความที่ปล่อยเมืองเขมร เสียนั้นเพราะเห็นว่าจะรักษายาก จะต้องเป็นความ เกี่ยวของกับฝรั่งเศสว่าไป เมืองไทยมีอำนาจน้อยพุก ไม่ขึ้น มีแต่จะแพพ่ายไปทุกคราว"

ข้อความที่ยกมาข้างต้นนี้ แสดงถึงความรู้สึกของผู้ต้องรับผิดชอบกับเหตุการณ์นั้นได้อย่างดีว่าไทยรู้สึกขมขื่นกับการกระทำของฝรั่งเศสเพียงใด การที่ไทยต้องยอมยกดินแดนกัมพูชาให้ฝรั่งเศสนี้อาจถือได้ว่าเป็นการเสียดินแดนครั้งแรกของไทยให้แก่ประเทศตะวันตก และนับตั้งแต่นั้นมา จึงเริ่มเป็นที่ประจักษ์ว่าฝรั่งเศสเป็นประเทศที่เป็นภัยต่อเอกราชและความมั่นคงของไทย ซึ่งจะปรากฏในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมาอีกด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*ธิดา จาคูประยูร, บทบาทของไทยเกี่ยวกับเขมรในรัชกาลที่ ๓ และ รัชกาลที่ ๔ (วิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แผนกวิชาประวัติศาสตร์, ๒๕๑๐), หน้า ๑๗๖.

การเสียดินแดนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ค.ศ. ๑๘๖๔ - ๑๙๑๐)
หรือ พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๕๓

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ
ต่อจากพระราชบิดานั้น เป็นระยะที่ไทยต้องเผชิญกับการคุกคามจากการแพร่ขยาย
ของลัทธิจักรวรรดินิยมของฝรั่งเศส หลังจากที่ประเทศนั้นได้เข้าครอบครองแคว้น
อินโดจีนทางภาคใต้ของญวนแล้ว ก็พยายามขยายตัวเข้าไปในแคว้นตั้งเกียภาคเหนือ
และแคว้นอันนัมในภาคกลางตามลำดับ ฝรั่งเศสยึดได้แคว้นตั้งเกียใน ค.ศ. ๑๘๘๓
(พ.ศ. ๒๔๒๖) และในปีต่อมารัฐบาลญวนที่เมืองเว้ ในแคว้นอันนัมต้องยอมทำสนธิ
สัญญารับรองอธิปไตยของฝรั่งเศสเหนือดินแดนญวนทั้งหมด เป็นอันว่าใน ค.ศ. ๑๘๘๔
(พ.ศ. ๒๔๒๗) ญวนทั้งประเทศก็ตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส เมื่อได้ญวนทั้ง
ประเทศและเขมรส่วนใหญ่ยกเว้นพระตะบองและเสียมราฐ (เขมรส่วนใน) ไปจาก
ไทยแล้ว ฝรั่งเศสก็พยายามยกข้ออ้างต่าง ๆ เพื่อขยายอำนาจของตนเข้าไปใน
ดินแดนใกล้เคียงที่เคยเป็นของญวนและกัมพูชา อีกทั้งมีที่ท้าวว่า จะขยายอิทธิพลเข้า
ไปในดินแดนลาว ซึ่งยังเป็นของไทยอยู่ในขณะนั้นด้วย

ความขัดแย้งระหว่างไทยและฝรั่งเศสเกี่ยวกับดินแดนลาว

ใน ค.ศ. ๑๘๘๖ (พ.ศ. ๒๔๒๙) นายแกลการาแคต (Kergaradec)
กงสุลฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ ได้ขอทำสนธิสัญญากับไทยเพื่อขอตั้งสถานกงสุลขึ้นที่
เมืองหลวงพระบาง ซึ่งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง และได้ยอมให้คนฝรั่งเศสและ
คนในอารักขาของฝรั่งเศสในเขตหลวงพระบางอยู่ในบังคับศาลไทย แต่เป็นศาล
พิเศษซึ่งกงสุลฝรั่งเศสมีส่วนร่วมในการพิจารณาคดีด้วย สัญญากับฝรั่งเศสฉบับนี้ได้
ลงนามกันที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๘๖ (พ.ศ. ๒๔๒๙) ดังนั้น
การที่ฝรั่งเศสขอทำสัญญานี้กับไทย จึงเป็นการยอมรับว่า เมืองหลวงพระบางเป็น

^๑ Hall, op.cit., p. 628.

ของไทย อย่างไรก็ตาม รัฐบาลฝรั่งเศสมิได้ให้สัตยาบันสัญญาฉบับนี้ สนธิสัญญา
ดังกล่าวจึงไม่มีผลบังคับใช้ การที่รัฐบาลฝรั่งเศสหลีกเลี่ยงไม่ยอมรับว่าหลวง
พระบางเป็นดินแดนของไทยนี้ ย่อมแสดงให้เห็นว่าฝรั่งเศสมีเป้าหมายที่จะยึด
ดินแดนแถบนั้นไปเป็นของฝรั่งเศสตั้งแต่นั้นแล้ว ฝรั่งเศสได้แต่งตั้งให้
เมอริซีเออร์ ปาวิ (M. Auguste Pavie) ดำรงตำแหน่งกงสุลประจำหลวง
พระบางเป็นคนแรก หลังจากได้รับตำแหน่งดังกล่าวแล้ว ปาวิก็ได้รับมอบหมายให้
ทำการสำรวจดินแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอาณาจักรฝรั่งเศสในอินโด
จีน ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวอาจพูดได้ว่า ฝรั่งเศสมีเจตนาที่จะยึดดินแดนลาว
มาอยู่ใต้ปกครองของตน ทั้งนี้เพราะฝรั่งเศสมีความเชื่อว่า แม่น้ำโขงเป็นเส้นทาง
เดินเรือ และเส้นทางคมนาคมขนส่งสินค้าได้ตลอดขึ้นไปถึงภาคใต้ของจีน ซึ่ง
ฝรั่งเศสมีความปรารถนาที่จะทำการค้าโดยผ่านเส้นทางนี้มาเป็นเวลานานแล้ว^๑

รัฐบาลไทยได้พยายามป้องกันผลประโยชน์ของตนในลาวอย่างแข็งขันยิ่ง
ขึ้น และปัญหาเรื่องเขตแดนเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง รัฐบาลจึงได้จัดให้มีการ
สำรวจดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ไทยเลือกวิศวกรสำรวจชาวอังกฤษ ชื่อ เจมส์
แมคคาร์ธี (พระวิภาควรรด) เป็นหัวหน้าคณะไปทำงานนี้ ที่เมืองหลวงพระบาง
ไทยก็ส่งข้าหลวงใหญ่ประจำ คอยให้คำแนะนำต่างพระเนตรพระกรรณ ทั้ง ๆ ที่
แต่เดิมมาไทยเคยให้อ่านาจเจ้าประเทศราชปกครองบ้านเมืองโดยอิสระ การส่ง
ข้าหลวงใหญ่ไปประจำจึงเท่ากับเป็นการลดอำนาจเจ้าเมืองไปโดยปริยาย^๒

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ วิกิรุม คุ้มไพโรจน์, "ความเป็นมาในประวัติศาสตร์ของเส้นกันเขตแดน
ในลำน่าน้ำโขง" สราญรมย์ (๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕), หน้า ๓๔๐ - ๓๔๑.

^๒ รุ่ง ศยามานนท์ และคณะอนุกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย,
เรื่องเดิม, หน้า ๕๒.

การเสียดินแดนให้ฝรั่งเศสใน ค.ศ. ๑๘๘๘ (พ.ศ. ๒๔๓๑)

เหตุการณ์ที่เปิดโอกาสให้ฝรั่งเศสใช้เป็นข้ออ้าง เข้ามารุกรานดินแดนลาวของไทย เช่น เมืองพาน สิบสองจุไทย หัวพันทั้งห้าทั้งหก ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างคังเกีย และหลวงพระบาง คือ การรุกรานของพวกฮ่อ อันได้แก่ชาวจีนที่รวมก่อกบฏไต้เผิง เพื่อล้มราชวงศ์แมนจู แต่ถูกรัฐบาลจีนปราบได้ใน ค.ศ. ๑๘๖๓ (พ.ศ. ๒๔๐๖) จึงไต่หนี่ลงมาสู่แคว้นคังเกีย เมืองพาน สิบสองจุไทยและหัวพันทั้งห้าทั้งหก พวกฮ่อได้จัดตั้งกองกำลังของตนขึ้นและเที่ยวปล้นสดมภ์เมืองต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ในปี ค.ศ. ๑๘๗๒ (พ.ศ. ๒๔๑๕) ได้ยกกองทัพมาคุกคามหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และหนองคาย แต่ถูกทัพไทยตีแตกกลับไป ต่อมาใน ค.ศ. ๑๘๘๓ (พ.ศ. ๒๔๒๖) ก็เข้าโจมตีเมืองต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่กับหลวงพระบางอีก แต่ถูกทัพไทยตีแตกพ่ายไปเช่นกัน ครั้นถึง ค.ศ. ๑๘๘๕ (พ.ศ. ๒๔๒๘) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ส่งกองทัพอีกทัพหนึ่งไปปราบฮ่อ ในเขตเมืองเชียงคำ พวกฮ่อรู้ว่ากำลังคนไม่เข้มแข็งพอที่จะสู้กับกองทัพไทย จึงเผาค่ายเสีย แล้วเคลื่อนย้ายกันขึ้นไปทางเหนือ แต่เมื่อทัพไทยกลับมาแล้ว พวกฮ่อกลับวกรมาโจมตีหลวงพระบางเสียหายอย่างหนัก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าฯ ให้ส่งกองทัพภายใต้บังคับบัญชาของจมีนไวยวรรณ (จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เจริญ แสงชูโต) ไปปราบฮ่อจนราบคาบ พวกนี้จึงได้ตั้งอยู่อย่างสงบในเขตของตน

ในการดำเนินการปราบฮ่อดังกล่าว ไทยจำเป็นต้องส่งกองทัพไปตามจุดต่าง ๆ ในแคว้นสิบสองจุไทย และหัวพันทั้งห้าทั้งหก ฝรั่งเศสถือโอกาสส่งกองทหารเข้าไปในดินแดนเหล่านั้นด้วย โดยอ้างว่า เพราะดินแดนเหล่านั้นเคยเป็นของญวนมาก่อน ปัญหาพรมแดนระหว่างไทยกับฝรั่งเศสจึงเกิดขึ้น การเจรจา

^๑Rong Syamananda, A History of Thailand (Bangkok : Kurusapha, 1971) p. 135.

เพื่อขอให้ฝรั่งเศสถอนทหารออกไปไม่ประสบผลสำเร็จ ในที่สุดได้มีการทำความตกลงชั่วคราวกันใน ค.ศ. ๑๘๘๕ (พ.ศ. ๒๔๓๑) เรียกว่าข้อตกลงเมืองแองหรือหนังสือสัญญา ๕ ข้อ ซึ่งมีสาระสำคัญว่า เขตใดที่ทหารไทยยึดครองอยู่ ให้เป็นของไทย สำหรับเขตแดนที่ฝรั่งเศสยึดครองอยู่ก็ให้เป็นของฝรั่งเศส ตามข้อตกลงนี้ทำให้ฝรั่งเศสได้เข้าครอบครองแคว้นสิบสองจุไทย หัวพันทั้งห้าทั้งหก อันเป็นเขตที่กองทัพฝรั่งเศสเข้าไปยึดไว้แล้ว*

การเสียดินแดนให้ฝรั่งเศสใน ค.ศ. ๑๘๘๓ (พ.ศ. ๒๔๓๖ หรือ ร.ศ. ๑๑๕)

เนื่องจากฝรั่งเศสมีนโยบายที่จะขยายดินแดนของตนออกไปให้ถึงฝั่งแม่น้ำโขง กล่าวคือ จะยึดดินแดนทั้งหมดบนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ตั้งแต่ภาคเหนือของลาวไปจนถึงชายแดนกัมพูชา ดังนั้น ฝรั่งเศสจึงเรียกร้องที่จะยึดดินแดนลาวเป็นของตน ข้อขัดแย้งเกี่ยวกับเรื่องพรมแดนระหว่างไทยและฝรั่งเศสมีอยู่เสมอมาจนกระทั่งเกิดเหตุการณ์รุนแรงขึ้นระหว่างประเทศทั้งสองอีกครั้งหนึ่ง ใน ค.ศ. ๑๘๘๓ (พ.ศ. ๒๔๓๖) โดยมีการปะทะกันระหว่างกองทัพไทยและฝรั่งเศสในเขตลาว นายร้อยเอกในกองทัพฝรั่งเศสชื่อ ทอร์โร (Thoreau) ถูกฝ่ายไทยจับได้ และจเรทหารชื่อ โกรสตูแรง (Groscurin) เสียชีวิตพร้อมกับทหารญวนในบังคับบัญชาอีก ๑๔ คน ฝรั่งเศสกล่าวหาว่าโกรสตูแรงถูกฆาตกรรม นายปาวีซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำไทยเมื่อเดือนมิถุนายน ๑๘๘๒ (พ.ศ. ๒๔๓๕) ได้แจ้งให้รัฐบาลไทยทราบอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม ๑๘๘๓ ถึงข้อเรียกร้อง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*สุรศักดิ์มนตรี (เจ้าพระยา), ประวัติการของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เล่ม ๔ (โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๑๕), หน้า ๑๖๒ - ๑๖๕. อ่านรายละเอียดเรื่องการปราบฮ่อในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้จาก นิธิ เอียวศรีวงศ์, การปราบฮ่อและการเสียดินแดน พ.ศ. ๒๔๓๑ (วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต แผนกภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๐๕).

ดินแดนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง โดยให้ไทยถอนหน่วยทหาร ที่ประจำอยู่ในดินแดนบน
ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงออกให้หมด และให้ยอมยกดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทั้งหมดให้ฝรั่งเศส
เป็นการชดเชยค่าเสียหายที่ไทยได้กระทำแก่ฝ่ายนั้น รวมทั้งให้ทำความตกลงแก้ไข
ปัญหาเกี่ยวกับคนฝรั่งเศส หรือคนในบังคับฝรั่งเศสให้สิ้นไป^๑ เหตุการณ์นี้จึงเรียกสั้น
เมื่อฝรั่งเศสเริ่มใช้อำนาจทางทหารมาบีบบังคับ โดยปาวีได้ทูลพระเจ้านองยาเธอ
กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้น (ซึ่งต่อมา
ได้เป็น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา) ว่า ฝรั่งเศสได้ส่งเรือรบลูแตง
(Lutin) เข้ามายังจอดอยู่ที่หน้าสถานอัครราชทูตฝรั่งเศส เพื่อรอฟังคำตอบด้วย
ระหว่างนั้นตามบริเวณชายแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ได้เกิดการ
ปะทะกันขึ้นระหว่างกองทหารไทยและทหารฝรั่งเศสอีก อย่างไรก็ตามในการ
พิจารณาขั้นแรก ไทยยอมปล่อยตัวร้อยเอก ทอร์โร ตามข้อเรียกร้องของฝรั่งเศส
และยอมรับว่าจะชดเชยค่าเสียหายให้ ถ้าหากการพิจารณาสอบสวนสามารถพิสูจน์ได้ว่า
การตายของ โกรสคูแรง เกิดจากการกระทำของไทยจริง^๒

ขณะที่การพิจารณาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกำลังดำเนินอยู่นั้น วันที่ ๑๐ กรกฎาคม
ค.ศ. ๑๘๘๓ (พ.ศ. ๒๔๓๖) อัครราชทูตฝรั่งเศสได้แจ้งแก่เสนาบดีกระทรวงการ
ต่างประเทศว่า เรือปืนฝรั่งเศส "แองคองสตอง" (Inconstant) และเรือ
"โคเมท" (Comète) จะข้ามสันดอนเข้ามาจอดที่กรุงเทพฯ โดยอ้างสิทธิตามสนธิ
สัญญาทางพระราชไมตรีในอันที่จะส่งเรือ ๒ ลำดังกล่าวเข้ามา^๓ แม้พระเจ้านองยาเธอ

^๑ จีราอรณั สถาปนาวรรณนะ, วิกฤตการณ์สยาม ร.ศ. ๑๑๒ (วิทยานิพนธ์
การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา, ๒๕๑๖), หน้า ๘๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕.

^๓ แชน บัจจุสานนท์ และ สวัสดิ์ จันทน์, กรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส
และการรบที่ปากน้ำเจ้าพระยา สมัย ร.ศ. ๑๑๒ (กรมยุทธศึกษาทหารเรือ ๒๕๐๘),
หน้า ๘๕ (หนังสือโต้ตอบเกี่ยวกับฝรั่งเศสจะส่งเรือรบมาอีก ๒ ลำ)

กรมหมื่นเทววงศ์ฯ จะทรงประท้วงคำขอดังกล่าว โดยให้เหตุผลว่า หากไทยยอมให้
 ค่างชาตินำเรือรบเข้ามาตามใจชอบแล้ว ก็เท่ากับเป็นการอนุญาตให้ชาตินั้นจะละเมิด
 อธิปไตยของไทย ดังหนังสือที่ทรงมีไปถึง นายปาวี ว่า

"การรังเกียจของข้าพเจ้า ในการที่เรือรบอังกฤษจะตั้ง
 จะขามสันดอนมานั้น เป็นการรังเกียจทั่วไปหมด ทั้งใน
 การที่จะให้เรือรบที่ปากน้ำก็ดี ทั้งการที่จะให้เรือรบ
 ขึ้นมายังกรุงเทพฯ ก็ดี ย่อมเป็นที่รังเกียจเหมือนกันหมด
 ... แลข้าพเจ้าเห็นว่า ความแปลความหมายอันสมควร
 แก่หนังสือสัญญาอันนี้ ไม่ใช่คัดรอนเสียจากกรุงสยาม ซึ่ง
 อำนาจอันสำคัญแห่งประเทศอันหนึ่ง ซึ่งจะตองระวังรักษา
 ความพินัยนุญตราของตนเอง กับทั้งความเป็นอธิปไตยนั้น
 ก็ย่อมจะไขว่ไขว่ในข้อที่เกี่ยวข้องกันอันส่วนหนึ่งส่วนใด ที่
 เป็นเขตแดนของฝ่ายไทยนั้น"

แม้เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศจะได้ทรงประท้วงไปดังกล่าวแล้วก็ตาม
 แต่ นายปาวี ก็ทลายอมรับฟังไม่ และพอถึงวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๑๘๕๓ (พ.ศ. ๒๔๓๖)
 เรือรบฝรั่งเศสทั้งสองลำ ซึ่งมีเรือ "ซอง แบบติส เซย์" (Jean Baptiste Say)
 เป็นเรือนำร่องได้แล่นมุ่งหน้าเข้ากรุงเทพฯ การเข้ามาตรึงการดังกล่าวของฝรั่งเศส
 ยังผลให้เกิดการสู้รบขึ้นกับหน่วยทหารของไทยที่รักษาการ ณ ป้อมพระจุลจอมเกล้า
 และป้อมผีเสื้อสมุทรที่ปากน้ำ โดยทหารที่ป้อมผีเสื้อสมุทรที่ปากน้ำ ภายใต้อำนาจ
 บัญชาของพระยารัตนโยธิน (นายพลเรือ Richelieu) สัญชาติเดนมาร์ก ได้ยิง
 ยับยั้งการรุกรานและล่วงละเมิดอธิปไตยของเรือรบฝรั่งเศสดังกล่าวและได้มีการยิง
 ตอบโต้จากฝรั่งเศสเช่นกัน ปรากฏว่ามีคนได้รับบาดเจ็บและทั้งสองฝ่ายได้รับความ
 เสียหาย เรือนำร่อง "ซอง แบบติส เซย์" ของฝรั่งเศสและเรือปืน "มกุฎราชกุมาร"

๑. ถอด เรื่องสุข (ผู้รวบรวม), "คำตอบของเสนาบดีว่าการต่างประเทศ
 จดหมายของ ม.ปาวี ๑๐ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๒ . เอกสาร ร.ศ. ๑๑๒" หน้า ๑๓ -
 ๑๔.

ของไทยได้รับความเสียหายหนัก แต่เรือ "แองกอสตอง" และเรือ "โคแมท" สามารถผ่านปากน้ำเข้ามาในแม่น้ำเจ้าพระยาได้ และมาจอดอยู่หน้าสถานอัครราชทูตฝรั่งเศสที่กรุงเทพฯ

เมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้น ม.ปาวี ซึ่งได้รับคำสั่งจากรัฐบาลฝรั่งเศส มิได้ยินยอมตามข้อเสนอใด ๆ ของไทย ได้ยื่นคำขาดต่อรัฐบาลไทยรวม ๒ ข้อ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๑๘๕๓ และให้ตอบภายใน ๔๘ ชั่วโมง หากไทยไม่ยอมปฏิบัติตามคำขาดดังกล่าว อัครราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทยจะเดินทางออกจากกรุงเทพฯ และฝรั่งเศสจะประกาศปิดน่านน้ำไทยทันที ขอเรียกร้องดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า

๑. จะต้องยอมให้ไทยรับรองว่าดินแดนทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง รวมทั้งเกาะทั้งหมดในแม่น้ำเป็นของฝรั่งเศส (ข้อนี้นับเป็นเหตุผลที่สำคัญของฝรั่งเศสที่พยายามสร้างสถานการณ์ และก่อเหตุการณ์รุนแรงขึ้นมา เพื่อบีบบังคับรัฐบาลไทย)

๒. ไทยจะต้องถอนทหารออกจากดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ภายในกำหนดเวลา ๑ เดือน

๓. ไทยจะต้องรับผิดชอบต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่ทุ่งเชียงคำ และเมืองคำม่วน อันเป็นเหตุให้จเรทหารฝรั่งเศสและทหารในบังคับบัญชาถูกฆ่าตาย รวมทั้งกรณีที่ไทยโจมตีเรือรบฝรั่งเศสในแม่น้ำเจ้าพระยา นอกจากนี้จะต้องลงโทษผู้กระทำความผิดในระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และจะต้องจ่ายเงินชดเชยให้แก่ผู้ที่ได้รับเคราะห์ร้ายเป็นเงิน ๒ ล้านฟรังส์

๔. ไทยจะต้องจ่ายเงินมัดจำ จำนวน ๓ ล้านฟรังส์ เพื่อประกันว่าจะจ่ายเงินค่าเสียหายให้แก่ฝรั่งเศส ถ้าไม่ได้ฝรั่งเศสจะเก็บภาษีจากเมืองพระยาบองและเสียมราฐ (ขณะนั้นยังเป็นของไทยอยู่)

เมื่อได้รับข้อเรียกร้องที่รุนแรงดังกล่าวจากฝ่ายฝรั่งเศส รัฐบาลไทยจำเป็นต้องยอมรับว่าจะปฏิบัติตามทุกข้อ เนื่องจากไม่มีทางออกที่เป็นอื่น เว้นแต่ข้อที่เกี่ยว

กับดินแดนลาวบนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง เพราะดินแดนที่ฝรั่งเศสเรียกร่อง เป็นดินแดนใน
 ราชอาณาจักรไทยมานาน คำตอบของไทยไม่เป็นที่พอใจ ปาวิ จึงเดินทางออกจาก
 กรุงเทพฯพร้อมกับเรือรบฝรั่งเศสไปยังเกาะสีชัง แล้วเรือรบฝรั่งเศสก็เริ่มปฏิบัติ
 การขีลล้อมอ่าวไทย และไคยีนขอเรียกร่องเพิ่มเติมแก่ไทย เมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม
 มีสาระสำคัญคือไทยจะต้องถอนทหารออกจากท่าเรือและแม่น้ำจันทบุรี ตลอดจนฝั่ง
 ซ้ายแม่น้ำโขง และจะต้องไม่ตั้งค่ายทหารภายใน ๕ กิโลเมตรทางฝั่งขวาของแม่
 น้ำโขง รวมทั้งไคยีนขอเรียกร่องให้ไทยเลิกส่งทหารเข้าไปประจำในเสียมราฐและพระ-
 ตะบอง กินแดน ๒ แห่งสุดท้ายของไทยที่เหลืออยู่ในเขมร ทั้งยังขอสิทธิที่จะตั้งสถาน
 กงสุลฝรั่งเศสที่โคราช และน่าน^๑ เหตุการณ์ครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า ฝรั่งเศสมีนโยบาย
 อันแนบตัก ที่จะยึดกินแดนทั้งฝั่งซ้ายและฝั่งขวาแม่น้ำโขงไปจากไทย จึงไคยีนหาเหตุ
 ในการก่อวิกฤตการณ์ขึ้นใน ค.ศ. ๑๘๘๓ ขอเรียกร่องทั้งหลายเหล่านี้ มีผลต่อการ
 เจริญทำสัญญา ค.ศ. ๑๘๘๓ (พ.ศ. ๒๔๒๖) ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเป็นอันมาก
 เมื่อไม่มีทางเลี่ยงเป็นอย่างอื่น ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลไทยได้พยายามเจรจาต่อ
 รองกับฝรั่งเศสเพื่อผ่อนหนักผ่อนเบา รวมทั้งได้พยายามหาวิธีทางอื่น ๆ เช่น ขอ
 ความเห็นอกเห็นใจจากชาติมหาอำนาจอื่น ๆ หรือพยายามตั้งอังกฤษซึ่งเป็นชาติที่มี
 ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากที่สุดในประเทศไทยในระบายนั้นมาวางดุลย์อำนาจ
 ฝรั่งเศสแล้วก็ตาม ปรากฏว่าการดำเนินการเหล่านั้นไม่เป็นผล เพราะอังกฤษไม่อาจ
 ช่วยเจรจาให้ฝรั่งเศสลดหย่อนผ่อนปรนให้กับไทยได้อย่างที่หวัง^๒ ในที่สุดไทยก็ต้อง
 ขอมลงนามในสนธิสัญญา ลงวันที่ ๓ ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๘๓ (พ.ศ. ๒๔๒๖) กับ
 ฝรั่งเศส ซึ่งในการทำสัญญาครั้งนี้ ฝรั่งเศสได้ส่ง เลอ มีร์ เคอ วิลเลอส์
 (Le Myre de Vilers) เป็นอัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็มมาเจรจากับไทยเมื่อ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๓ - ๑๔๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕ - ๑๕๖.

วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๑๘๕๓ เพื่อที่จะบังคับไทยยิ่งขึ้น ก่อนการเจรจาฝรั่งเศสจึงได้ตั้งเงื่อนไข ๒ ประการ คือ ห้ามเจ้าพระยาอภัยราชา (Rolin Jacquemyns) ที่ปรึกษาราชการทั่วไปชาวเบลเยียมของรัฐบาลไทยเข้าร่วมในการเจรจา เพราะเกรงว่าท่านผู้นี้อาจเจรจาทอรองเพื่อผลประโยชน์ของฝ่ายไทยเกินไป แม้ฝ่ายไทยจะได้ชี้แจงว่า พระยาอภัยราชาเป็นข้าราชการไทย ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ทำหน้าที่เจรจากับฝรั่งเศส แต่ผู้แทนฝ่ายฝรั่งเศสก็ยังแย้งว่า รัฐบาลฝรั่งเศสมีคำสั่งห้ามมิให้ที่ปรึกษาราชการชาวต่างประเทศเข้ามาเกี่ยวข้องในการเจรจา นอกจากนั้นฝรั่งเศสยังเรียกร้องให้ไทยถอนทหารจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ให้เสร็จสิ้นก่อนการเจรจา รัฐบาลไทยจำต้องยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องทั้งสองข้อนี้ และก่อนการเจรจาไทยยังได้นำเงินมัดจำ จำนวน ๓ ล้านฟรังก์ ไปมอบให้แก่อัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็มของฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๑๘๕๓ (พ.ศ. ๒๔๓๖) สำหรับฝรั่งเศสนั้นได้เข้ายึดจันทบุรีไว้เพื่อเป็นเครื่องมือในการเจรจาทอรองเพื่อผลประโยชน์ของตนด้วย^๑

ข้อตกลงระหว่างไทยและฝรั่งเศสครั้งนี้มีอยู่ ๑๐ ข้อที่สำคัญ คือ

ข้อ ๑ ระบุว่า รัฐบาลไทยจะยอมสละกรรมสิทธิ์ทั้งสิ้นในดินแดนทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงทั้งหมด ตลอดจนบรรดาเกาะทั้งหลายในแม่น้ำนั้นด้วย ("คอเวอนแมนต์สยามยอมสละเสียซึ่งข้ออ้างว่า มีกรรมสิทธิ์ทั้งสิ้นทั่วไปในดินแดน ณ ฝั่งซ้ายปากตะวันออกของแม่น้ำโขง และในบรรดาเกาะทั้งหลายในแม่น้ำนั้นด้วย")

ข้อ ๒ ระบุว่า ห้ามมิให้รัฐบาลไทยมีเรือรบไว้ในทะเลสาบเขมร ในลำน้ำโขง และในลำน้ำที่แยกจากแม่น้ำโขง ("คอเวอนแมนต์สยามจะไม่มีเรือรบน้อยใหญ่ไปไว้ ฤๅใช้เคินในทะเลสาบก็ดี ในแม่น้ำโขงก็ดี และในลำน้ำแยกจากแม่น้ำโขงซึ่งอยู่ภายในที่อันกำหนดไว้ในข้อดังต่อไปนี้")

^๑ กจข. ผ.๑๘.๒/๑ กรมหลวงเทเวศร์วัชรปการ กราบทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๑๕ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๒.

ข้อ ๓ ห้ามรัฐบาลไทยสร้างค่าน้ำ - ค่าใช้ และที่อยู่ของทหารในเขตเมือง พระตะบองและเมืองเสียมราฐ รวมทั้งในเขต ๒๕ กิโลเมตรบนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง และในสัญญาข้อ ๔ ใ้กระบุให้ไทยมีหน่วยตำรวจเท่าที่จำเป็นเท่านั้น^๑

นอกเหนือจากสนธิสัญญาดังกล่าว ยังมีอนุสัญญาเพิ่มเติมอีก รวม ๒ ข้อ ที่สำคัญคือ ข้อ ๑ ให้ไทยถอนทหารออกจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงภายใน ๑ เดือน นับตั้งแต่วันที่ ๕ กันยายน ค.ศ. ๑๘๙๓ และข้อ ๒ ระบุว่า ฝรั่งเศสจะตั้งอยู่ที่จันทบุรี จนกว่าการดำเนินการตามสัญญา ๑๘๙๓ จะเรียบร้อย^๒ (สนธิสัญญาดังกล่าวมีการแลกเปลี่ยนสัตยาบันกัน เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๙๔)

การเสียดินแดนให้ฝรั่งเศสในครั้งนี้ นับเป็นการเสียดินแดนครั้งสำคัญ เป็นเนื้อที่ประมาณ ๑๔๓,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร คือดินแดนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงตั้งแต่หลวงพระบาง ไปจนถึงสตีงเตรงตึกเขตแดนเขมร หรืออีกนัยหนึ่งคือดินแดนลาวส่วนใหญ่ในปัจจุบัน นอกจากการสูญเสียดินแดนแล้ว ไทยยังเสียเปรียบอีกหลายประการ ตามข้อสัญญาที่ปรากฏ ทั้งทางด้านการศึกษา การศุลกากร และการทหาร นอกเหนือจากนั้นยังมีแนวโน้มว่า ฝรั่งเศสจะขยายอิทธิพลเข้าไปในดินแดนอื่น ๆ เช่น พระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ และดินแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงบางตอน ที่ยังไม่ได้มาตามสัญญา ค.ศ. ๑๘๙๓ ข้อบทพร้อมอีกประการหนึ่งก็คือ ในกรณีที่มีปัญหาการตีความในสนธิสัญญาเกิดขึ้น จะต้องใช้สัญญาดังกล่าวภาษาฝรั่งเศสเพียงอย่างเดียว^๓

การเสียดินแดนให้ฝรั่งเศสใน ค.ศ. ๑๙๐๔ (พ.ศ. ๒๔๔๖)

ภายหลังการทำสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๘๙๓ แล้ว ปัญหาการเมืองระหว่าง รัฐบาลไทยกับรัฐบาลฝรั่งเศสก็หาหมกไปไม่ ฝรั่งเศสยังคงมีความต้องการทาง

^๑กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, กต. เรื่องเกษม, เล่ม ๒ (๒๕๑๒), หน้า ๑๑๑ - ๑๑๒.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓ - ๑๑๔.

^๓วิกรม คุ่มไฟโรจน์, เรื่องเกษม, หน้า ๓๔๔ - ๓๔๕.

คืนแดนต่อไป โดยสนับสนุนให้ฝ่ายลาวทางหลวงพระบาง เข้าม่าก่อความวุ่นวายทาง
ฝั่งขวาของแม่น้ำโขงตรงข้ามกับหลวงพระบาง แต่จากผลของเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒
ทำให้ไทยไม่กล้าใช้มาตรการรุนแรงตอบโต้ฝ่ายลาว โดยเกรงว่าฝรั่งเศสจะเข้าแทรก
แซง^๑

ปัญหาคืนแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงตรงข้ามหลวงพระบางนี้ ยึดเยื้อเรื่อยมา
จนกระทั่ง ค.ศ. ๑๘๘๘ (พ.ศ. ๒๔๑๑) จึงได้มีการเจรจาระหว่างคณะผู้แทนไทยกับ
ฝรั่งเศสอีกครั้งหนึ่ง เพื่อทำข้อตกลงให้รัดกุมกว่าสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๘๘๓ การเจรจา
ได้ดำเนินไประหว่างเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๘๘๘ (พ.ศ. ๒๔๑๒) ถึงเดือนกุมภาพันธ์
ค.ศ. ๑๘๙๐ (พ.ศ. ๒๔๑๓) ที่กรุงเทพฯ โดยได้นำเอาปัญหากรณีในบังคับฝรั่งเศส
ปัญหาเขตแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงตรงข้ามหลวงพระบาง เรื่องเขตปลอดทหาร
ตามสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๘๘๓ และเรื่องการถอนทหารฝรั่งเศสออกจากจันทบุรี มาเป็น
เรื่องสำคัญในการเจรจา อย่างไรก็ตามการเจรจาในครั้งนี้ไม่เป็นผลแต่อย่างใด
เนื่องจากฝ่ายฝรั่งเศสมีจุดยืนของคนเกี่ยวกับเรื่องคืนแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง
และเรื่องคนในบังคับฝรั่งเศส ส่วนฝ่ายไทยก็มุ่งเรื่องการถอนทหารฝรั่งเศสออกจาก
จันทบุรี เป็นสำคัญ

ไทยกับฝรั่งเศสได้กลับมาเจรจากันอีกครั้งหนึ่งที่กรุงปารีส ในเดือนกันยายน
ค.ศ. ๑๘๙๒ โดยหยิบยกปัญหาที่ค้างค้ำงมาจากครั้งก่อนขึ้นมาเจรจากันต่อ ในส่วนที่
เกี่ยวกับเขตแดนนั้น ในการเจรจาดังนี้ฝรั่งเศสได้แสดงท่าทีให้เห็นว่า ฝรั่งเศส
ต้องการเมืองเสียมราฐ และเมืองพระตะบองเป็นของตน เพื่อแลกเปลี่ยนกับการ
ยอมทำความตกลงตามข้อเสนอทางการเมืองของไทย อย่างไรก็ตามความต้องการใน
เรื่องคืนแดนของฝรั่งเศสขยายวงออกไปกว่าเดิม โดยต้องการขยายอิทธิพลมาทาง
ฝั่งขวาของแม่น้ำโขงด้วย อย่างไรก็ตามไทยได้ครองโดยจะยกแขวงจำปาศักดิ์

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

และเมืองมโนไพร (ดินแดนสามเหลี่ยมทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงตรงข้ามปากเซ) ให้แทน ในการเจรจาไทยยอมโอนอนตามข้อเสนอของฝรั่งเศสในเรื่องต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะไม่ต้องการให้ฝรั่งเศสคงมีกองทหารอยู่ต่อไปในจันทบุรี ที่ฝรั่งเศสส่งเข้าไปตั้งแต่เดือนสิงหาคม ค.ศ. ๑๘๕๓^๑

ในที่สุด การเจรจาก็เป็นที่ตกลงกัน โดยไทยและฝรั่งเศสได้ทำสนธิสัญญากัน เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๑๘๐๒ ข้อสัญญามีอยู่ ๑๐ ข้อ ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

๑. กำหนดเส้นกันเขตแดนระหว่างไทยกับเขมร รวมทั้งกำหนดเขตแดนไทยทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง โดยยกดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงตรงข้ามเมืองหลวงพระบางให้ฝรั่งเศส

๒. กำหนดให้รัฐบาลไทยมอบเมืองมโนไพรกับเมืองจัมปาศักดิ์ให้แก่ฝรั่งเศส หลังจากที่มอบดินแดนดังกล่าวให้ฝรั่งเศสแล้ว กองทหารฝรั่งเศสจะถอนจากเมืองจันทบุรี ซึ่งยึดไว้ชั่วคราว ตามข้อ ๖ ของอนุสัญญา ๓ ตุลาคม ๑๘๕๓^๒

อย่างไรก็ดี สัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๘๐๒ นี้ ไม่มีผลบังคับใช้ เนื่องจากไม่มีการแลกเปลี่ยนสัตยาบันระหว่างกันตามที่ระบุไว้ในสัญญา ทั้งนี้เพราะรัฐบาลฝรั่งเศสไม่ได้นำสัญญานับนี้เสนอต่อรัฐสภา เพื่อขออนุมัติการให้สัตยาบัน เนื่องจากพรรคอำนาจนิยม ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้านของรัฐบาลในขณะนั้น ได้ตำหนิว่า สัญญานับนี้บกพร่อง เพราะฝรั่งเศสไม่ได้ผลประโยชน์เท่าที่ควร จากข้อตกลงในสัญญาดังกล่าว

ด้วยเหตุนี้ความพยายามของไทยที่จะแก้ไขข้อบกพร่องในสัญญาและอนุสัญญา ค.ศ. ๑๘๕๓ ที่มีอยู่กับฝรั่งเศสในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาเขตแดน และการยึดครองจันทบุรีจึงไม่มีผลคืบหน้าแต่อย่างใด

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

^๒ กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, กต. เรื่องเดิม, ล.๒ (๒๕๑๒), หน้า ๑๘๓-๑๘๗.

^๓ Pensri Duke, op.cit., p. 245 - 247.

การเจรจาปัญหาการเมืองระหว่างไทยกับฝรั่งเศสได้เริ่มขึ้นอีกในปีต่อมา โดยนำปัญหาที่เคยเจรจามาแล้วในการทำสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๐๒ มาเจรจาคือ ปัญหาเรื่องคนในบังคับฝรั่งเศสซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น เป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งที่ รัฐบาลไทยต้องการแก้ไขให้หมดสิ้นไป^๑ ในการเจรจาดังนี้ฝรั่งเศสได้เพิ่มข้อเรียกร้องในเรื่องดินแดน ซึ่งทำให้การเจรจาเกือบล้มเหลวลงในปี ค.ศ. ๑๙๐๓ และนอกจากจะเรียกร้องให้ไทยยกดินแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงตรงข้ามกับเมือง หลวงพระบาง และให้ถือสันปันน้ำแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำโขง (ที่ราบสูงทางภาค ตะวันออกเฉียงเหนือของไทย) เป็นเกณฑ์ในการกำหนดแนวพรมแดนแล้ว ฝรั่งเศส ยังต้องการให้รัฐบาลไทยยกเมืองแก่นท้าวทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง และดินแดน บริเวณแม่น้ำค้อยให้แก่ฝรั่งเศสด้วย^๒

การขอให้ฝรั่งเศสถอนทหารออกไปจากจันทบุรี เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก และเป็นเรื่องที่ฝ่ายไทยได้พยายามเป็นอย่างยิ่ง ถึงแม้จะต้องเสียดินแดนลาวหรือ ดินแดนเขมร ซึ่งยังคงเป็นของไทยอยู่ก็ตาม ฝรั่งเศสยอมทราบว่า ไทยได้ให้ความสำคัญใน เรื่องการถอนทหารออกจากจันทบุรี มาก จึงได้ใช้เรื่องนี้เป็นเครื่องต่อรอง ตลอดมา ในชั้นหลังได้ตั้งเงื่อนไขว่าจะไม่ถอนทหารจนกว่าคณะกรรมการปักปันเขตแดนไทย - ฝรั่งเศส จะได้ทำการกำหนดเขตแดนระหว่างทะเลสาบเขมรกับชายฝั่งทะเลทางอ่าวไทยเป็นที่เรียบร้อย ในการนี้ฝรั่งเศสได้เสนอว่า หากฝรั่งเศสไม่ได้

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ดูรายละเอียดปัญหาคนในบังคับฝรั่งเศสได้จาก ทรงศรี อัจจอรุณ, การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขต กับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร : สำนักพิมพ์สมาคมสังคมนศาสตร์, ๒๕๐๖), หน้า ๗๕ - ๑๑๘.

^๒วิกรม คุ่มไพโรจน์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๔๗.

ตราจะไม่ถอนออกจากจันทบุรี"

เมื่อไม่มีทางเลือกอย่างอื่น เนื่องจากถูกฝ่ายฝรั่งเศสบีบบังคับทุกวิถีทางในการเจรจา รัฐบาลไทยก็จำเป็นต้องยอมรับข้อเสนอดังกล่าว ถึงแม้จะเป็นฝ่ายเสียเปรียบฝรั่งเศสอย่างมากก็ตาม ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองบางอย่าง โดยเฉพาะในเรื่องการแก้ไขสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่เกี่ยวกับการศาลและคนในบังคับฝรั่งเศส

การลงนามในอนุสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสได้กระทำกันที่กรุงปารีส เมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๐๔ โดยมีข้อตกลงอยู่ ๑๖ ข้อ และในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเขตแดนระหว่างประเทศทั้งสองมีสาระสำคัญ ดังนี้

ข้อ ๑ กำหนดเขตแดนระหว่างไทยกับกัมพูชาไปตามแนวเทือกเขามันท์ค โดยวกกลับไปกินเขตแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงตรงข้ามเมืองปากเซ

ข้อ ๒ กำหนดเขตแดนของเมืองหลวงพระบาง

"ฝ่ายเขตแดนในระหว่างเมืองหลวงพระบางข้างฝั่งขวาแม่น้ำโขง แลเมืองพิไชยกับเมืองน่านนั้น เขตแดนตั้งตนแต่ปากน้ำเฮียง ที่แยกจากแม่น้ำโขง เนื่องไปตามกลางลำน้ำเฮียง จนถึงแยกปากน้ำ ทางเลยขึ้นไปตามลำน้ำคาง จนบรรจบถึงยอดภูเขาปันน้ำในระหว่างดินแดนน้ำตกแม่โขง แลดินแดนน้ำตกแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงที่แห่งหนึ่ง ที่ภูเขาแดนดิน ตั้งแต่ที่นี้เขตแดนต่อเนื่องขึ้นไปทางทิศเหนือตามแนวยอดเขาปันน้ำ ในระหว่างดินแดนน้ำตกแม่โขง แลดินแดนน้ำตกแม่น้ำเจ้าพระยา จนบรรจบถึงปลายน้ำคอบแล้ว เขตแดนต่อเนื่องไปตามลำน้ำคอบจนบรรจบกับแม่น้ำโขง"

ดูรายละเอียดได้จาก สวรรค์ สุวรรณโชติ, ประเทศไทยกับปัญหาเมืองจันทบุรีและตราที่ฝรั่งเศสยึดครองระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๓๖ - ๒๔๔๔ (ปริญญาณิพนธ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ๒๕๑๔).

ฝรั่งเศสทราบเป็นทางการถึงการดำเนินการที่ได้ตกลงกันแล้ว ฝรั่งเศสจะถอนกองทหารออกจากจีนหุนรี

การให้สัตยาบันอนุสัญญา ๑๓ กุมภาพันธ์ ๑๙๐๔ ได้ถูกเลื่อนกำหนดออกไปจากกำหนดเดิม จนกระทั่งเดือนธันวาคม ๑๙๐๔ รัฐบาลฝรั่งเศสจึงได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาดังกล่าว รัฐบาลไคมอปราคได้แก่ผู้วาราชการอินโคจีน เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๑๙๐๔ ฝรั่งเศสจึงตกลงใจถอนทหารออกจากจีนหุนรีในวันต่อมา ดังนั้นปัญหาเกี่ยวกับการปักปันเขตแดน ตามที่ระบุไว้ในอนุสัญญา ๑๙๐๔ จึงเป็นที่ตกลงกันได้ ในการทำความตกลงระหว่างไทยกับฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๑๙๐๔

อนุสัญญา ค.ศ. ๑๙๐๔ จึงช่วยขจัดปัญหาที่เกิดขึ้นภายหลังวิกฤติการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ และการทำสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๘๕๓ ไปได้ส่วนหนึ่ง ในการนี้ไทยต้องเสียดินแดนลาวและเขมร (ฝั่งขวาของแม่น้ำโขงตรงข้ามหลวงพระบาง มโนไพร และจัมปาศักดิ์) ให้แก่ฝรั่งเศส เพื่อแลกเปลี่ยนกับผลประโยชน์ด้านอื่น ๆ

การเสียดินแดนให้ฝรั่งเศสใน ค.ศ. ๑๙๐๗ (พ.ศ. ๒๔๔๘)

การยกดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสตามสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๐๔ ก็ดี และตามข้อตกลง วันที่ ๒๕ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๐๔ ก็ดี มิได้ทำให้ปัญหาเกี่ยวกับเขตแดนระหว่างไทยกับฝรั่งเศสคล่องไปแต่อย่างใด ในทางตรงกันข้ามกลับมีปัญหาที่เกี่ยวข้องอีกหลายประการที่ควรได้รับการแก้ไข เพราะดินแดนที่ไทยยกให้แก่ฝรั่งเศส เช่น ทราก นั้น ตามลักษณะภูมิศาสตร์เหมาะที่จะเป็นของไทยมากกว่า และมีช่องทางออกทะเลที่สำคัญสำหรับเขมร สำหรับฝรั่งเศสนั้น ต้องการที่จะได้เสียมราฐและพระตะบองไปเป็นของตนมาเป็นเวลานานแล้ว และเป็นดินแดนที่พวกอาณานิคมฝรั่งเศสได้สนับสนุนให้รัฐบาลพม่าทางนำมาอยู่ใต้อารักขาของเขตแดนเขมรนั้น มีส่วนสำคัญต่อ

ความพลอดกัณฑ์ของอินโดจีนฝรั่งเศสมาก

ส่วนนโยบายของไทยประการหนึ่ง ในระยะหลังจากที่ทำสัญญากับอังกฤษ ในปี ค.ศ. ๑๘๘๓ (พ.ศ. ๒๔๒๖) เกี่ยวกับการจัดตั้งศาลระหว่างประเทศแล้ว ก็คือการหาทางแก้ไขปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้หมดไปทีละชั้น เพื่อให้ได้มาซึ่งอธิปไตยโดยสมบูรณ์ ดังนั้น ในการเจรจาปัญหาเกี่ยวกับการยกดินแดนให้กับชาติตะวันตก ก็ได้้นำเรื่องการแก้ไขสิทธิสภาพนอกอาณาเขตมาเกี่ยวข้องในการเจรจาคืบ

ในการเจรจากับฝรั่งเศสใน ค.ศ. ๑๙๐๗ นี้ก็เช่นเดียวกัน รัฐบาลไทยได้นำเรื่องดินแดนมาเจรจารวมกับเรื่องปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขต โดย นายเอ็ดเวิร์ด สโตรเบล (Edward Strobel) ที่ปรึกษาทางด้านการค้าต่างประเทศได้แนะนำให้รัฐบาลไทยนำเรื่องการยกดินแดนเขมร ที่ฝรั่งเศสต้องการมาเจรจาต่อรอง ในเรื่องการนำคนในบังคับฝรั่งเศสมาอยู่ใต้บังคับของศาลไทย นอกจากนี้ ไทยจะขอตราค่าน้ำชา และเกาะต่าง ๆ ในทะเลจีนควย^๑

การเจรจาระหว่างกรมหลวงเทววงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ กับ นายวิกเตอร์ คอลแลง เคอ ปลองซี (Victor Collin de Plancy) นักการทูตอาชีพ ผู้ได้รับแต่งตั้งจากรัฐบาลฝรั่งเศสให้เป็นอัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็มประจำกรุงเทพฯ ทำหน้าที่ดำเนินการเจรจาในครั้งนี้โดยเฉพาะ ได้เริ่มเมื่อปลายเดือนกุมภาพันธ์ ๑๙๐๗ การเจรจากำเนินไป ๒ สัปดาห์เศษ ก็สามารถบรรลุความตกลงกันได้ ได้มีการลงนามในหนังสือสัญญาระหว่างกัน ๔ ฉบับ เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๐๗ (พ.ศ. ๒๔๕๐) ร.ศ. ๑๒๕)^๒

^๑เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^๒กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, กต. เรื่องเกม, เล่ม ๒ (๒๕๑๓)

ฉบับแรก เป็นสนธิสัญญาหลักมี ๘ มาตรา มีส่วนสำคัญเกี่ยวกับเส้นกันเขตแดนดังนี้

ข้อ ๑ ระบุว่า รัฐบาลไทยยอมยกเมืองพระตบอง เมืองเสียมราฐและเมืองศรีโสภณให้แก่ฝรั่งเศส

ข้อ ๒ ระบุว่า รัฐบาลฝรั่งเศสยกเมืองคานช่าย เมืองตราด และเกาะทั้งหลายซึ่งอยู่ที่แหลมสิงห์ลงไปจนถึงเกาะฉุคคินให้แก่ไทย

ข้อ ๓ กำหนดว่าการส่งมอบดินแดนซึ่งกันและกัน จะทำให้เสร็จภายใน ๒๐ วัน นับตั้งแต่การแลกเปลี่ยนสัตยาบันสัญญา (ได้มีการแลกเปลี่ยนสัตยาบันกันเมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๐๗)

ข้อ ๔ ใ้กล่าวถึงการจัดตั้งคณะกรรมการผสมไทย - ฝรั่งเศส เพื่อปักปันเขตแดนที่ใดตกลงกันข้างต้นภายใน ๔ เดือน นับตั้งแต่การแลกเปลี่ยนสัตยาบันสัญญา และจะทำการปักปันเขตแดนตามที่ระบุไว้ในสัญญาให้แล้วเสร็จ

ดินแดนที่ไทยเสียให้แก่ฝรั่งเศสทั้งหมด

สัญญา ๑๘๐๗ เป็นการยุติปัญหาการเรียกร้องดินแดนของฝรั่งเศส ตามที่ระบุไว้ในคำปรารภของสนธิสัญญาดังนั้นว่า

"อาไศรยเหตุการณ์อันมีขึ้น เมื่อทำการปักปันเขตแดนเพื่อจะให้สำเร็จตามความในหนังสือสัญญาลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ คฤศศักราช ๑๘๐๔ นั้น มีความประสงค์ที่จะแบ่งปันเขตรแดนสยาม ซึ่งติดต่อกับเขตรแดนฝรั่งเศสให้แล้วเสร็จเป็นครั้งที่สุด"^๒

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๕ - ๑๖๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๕.

การเสียดินแดนให้ฝรั่งเศสในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
และในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในช่วงระยะเวลา ๔๐ ปี
มีรายการสรุปได้ดังนี้

ครั้งที่	ค.ศ.	ดินแดนที่เสียไป	เนื้อที่ (ประมาณตารางกิโลเมตร)
๑	๑๘๖๓ $\frac{543}{2410}$	ส่วนใหญ่ของประเทศเขมร ยกเว้นเสียมราชู พระตะบอง กับเกาะอีก ๖ เกาะ	๑๒๕,๐๐๐
๒	๑๘๘๘ $\frac{543}{2431}$	สิบสองจุไทย หัวพันทั้ง ห้าทั้งหก	๘๓,๐๐๐
๓	๑๘๙๓ $\frac{543}{2436}$	ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง - ๖ ๗ ๑๑ ๑๒	๑๕๓,๐๐๐
๔	๑๙๐๔ $\frac{543}{2447}$	ฝั่งขวาแม่น้ำโขงตรงกัน ข้ามกับหลวงพระบางและ ปากเซ	๖๒,๕๐๐
๕	๑๙๐๗ $\frac{543}{2450}$	พระตะบอง เสียมราชู ศรีโสภณ	๕๑,๐๐๐
		รวมดินแดนที่เสียไป	๕๖๗,๕๐๐*

ปัญหานิติสภาพของแม่น้ำโขงก่อน ค.ศ. ๑๙๒๕ (พ.ศ. ๒๔๖๘)

แม้ฝรั่งเศสจะเข้ามามีอาณาเขตติดต่อกับประเทศไทยตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๖๓
(พ.ศ. ๒๔๑๐) ก็ในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยได้

*หวี ตะเวทีกุล, "เมื่อไทยเรียกร้องดินแดน" นิตินาสัน แผนกสามัญ
ปีที่ ๑๔ เล่ม ๔ (กรกฎาคม) ๒๔๘๔ หน้า ๔๐๘ และ กองโฆษณาการงานฉลอง
รัฐธรรมนูญ ๒๔๘๔ ประเทศไทย เรื่องการไต่ดินแดนคืน (๒๔๘๔) หน้า ๓๗.

เข้าครอบครองแคว้นกัมพูชา ทางภาคตะวันออกเฉียงของแม่น้ำโขง แม้จะต้องเสียดินแดนในครั้งนี้อย่างมากก็ตาม แต่ประเทศไทยก็ยังคงไว้ซึ่งอธิปไตยเหนืออาณาเขต ซึ่งในปัจจุบันเรียกว่าลาวทั้งหมด โดยมีอาณาเขตทางตะวันออกเฉียงเหนือจดตั้งเกี่ยตอนกลางจกญวน รวมทั้งแคว้นหลวงพระบาง เวียงจันทน์และแคว้นจัมปาศักดิ์ แม่น้ำโขงในขณะนั้นจึงนับว่าเป็นแม่น้ำระหว่างประเทศ (International River) ตามความหมายของกฎหมายระหว่างประเทศ ในฐานะที่เป็นแม่น้ำที่ไหลผ่านดินแดนที่อยู่ในอำนาจของฝรั่งเศส (ตอนจากทะเล ผ่านโคชินไชน่า และกัมพูชา) และไหลผ่านดินแดนในอธิปไตยของไทย (ส่วนที่พ้นจากเขตกัมพูชาตอนที่เป็นของฝรั่งเศสขึ้นไปจนจกภาคเหนือของลาว)^๑

อย่างไรก็ตามนับแต่ไทยกับฝรั่งเศสได้ทำสนธิสัญญา ลงวันที่ ๓ ตุลาคม ๑๘๙๓ (ร.ศ. ๑๑๒) ไทยยอมสละสิทธิในดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทั้งหมด รวมทั้งเกาะแก่งต่าง ๆ ในลำน้ำนั้นให้แก่ฝรั่งเศสแล้ว แม่น้ำโขงในฐานะที่เป็นพรมแดนระหว่างไทยและอินโดจีนจึงเริ่มเป็นปัญหาขึ้น และทำให้สัมพันธ์ภาพระหว่างประเทศทั้งสองทวีความยุ่งยากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากความคลุมเครือ ไม่กระจ่างของข้อตกลงในสนธิสัญญา ๑๘๙๓ และการที่สนธิสัญญาดังกล่าวนั้นไม่ได้กำหนดให้แน่นอนลงไปว่า ให้ใช้ ร่องน้ำลึก (Thalweg) ในแม่น้ำโขงเป็นเส้นเขตแดนระหว่างประเทศ จึงเปิดโอกาสให้ทั้งไทยและฝรั่งเศสตีความข้อสัญญาไปตามที่จะให้ฝ่ายตนได้รับผลประโยชน์มากที่สุด^๒

^๑ กนัคศรี ศุภมงคล, "แม่น้ำโขงในฐานะที่เป็นพรมแดนระหว่างประเทศไทยและประเทศอินโดจีนฝรั่งเศส" นิสิตสาส์น แผนกสามัญ (มีนาคม, ๒๔๔๘) หน้า ๕๔๑ - ๕๕.

^๒ E. Thadeus Flood "The 1940 Franco-Thai Border Dispute and Phibun Songkhraam's Commitment ot Japan" Journal of Southeast Asian History. Vol. X. no. 2, (Sep., 1969), p. 306.

สนธิสัญญาระหว่างไทยและฝรั่งเศส ลงวันที่ ๓ ตุลาคม ๑๘๕๓ ข้อ ๑
มีความว่า

"คอเวอนแมนต์สยาม ยอมสละเสียซึ่งซุ้ออ้างว่ามี
กรรมสิทธิ์ทั้งสิ้นทั่วไปในดินแดน ณ ผังชายพากูควันออก
แม่น้ำโขง และในบรรดาเกาะทั้งหลายในแม่น้ำนั้นด้วย"^๑

อาศัยบทบัญญัตินี้ ฝรั่งเศสจึงแสดงเจตจำนงจะถือว่า แม่น้ำโขงเป็น
แม่น้ำของฝรั่งเศสโดยแท้ โดยอ้างว่า เมื่อสนธิสัญญากำหนดให้บรรดาเกาะทั้งหลาย
ในลำแม่น้ำโขงตกอยู่ใต้อธิปไตยของฝรั่งเศส เส้นเขตแดนในลำแม่น้ำโขงจึงควรตั้ง
อยู่ ณ ชายฝั่งขวาของแม่น้ำ และเมื่อเส้นเขตแดนอยู่ฝั่งไทยแล้ว แม่น้ำโขงทั้งลำ
จึงได้ชื่อว่าเป็นของฝรั่งเศส อีกประการหนึ่ง เมื่อไทยถูกบังคับให้ยกดินแดนฝั่งขวา
ของแม่น้ำโขง ส่วนที่อยู่ตรงข้ามกับหลวงพระบางและดินแดนที่อยู่ตรงข้ามกับเมือง
ปากเซ ให้กับฝรั่งเศสใน ค.ศ. ๑๘๐๘ ทำให้แม่น้ำโขงตอนใต้ คือส่วนที่ไหลผ่าน
แคว้นจัมปาศักดิ์ของลาว ผ่านกับพูรามาจจนจทะเล รวมทั้งแม่น้ำโขงส่วนเหนือที่
ไหลผ่านหลวงพระบางเป็นแม่น้ำโขงที่ไหลอยู่ในดินแดนฝรั่งเศสฝ่ายเดียว ซุ้ออ้าง
ดังกล่าวจึงเป็นเหตุผลอีกประการหนึ่ง ที่ฝรั่งเศสอ้างว่า แม่น้ำโขงทั้งลำตั้งแต่
เหนือมาจนจทะเล เป็นแม่น้ำในอธิปไตยของฝรั่งเศส^๒

ส่วนรัฐบาลไทยมีความเห็นว่า การอธิบายเช่นนี้ เป็นการอธิบายที่ไม่คำนึง
ถึงหลักในกฎหมายระหว่างประเทศ เพราะสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๘๕๓ มิได้กล่าวไว้
โดยชัดแจ้งว่าให้ถือแม่น้ำโขงเป็นกรรมสิทธิ์ของฝรั่งเศสแต่เพียงประเทศเดียว
เพียงแต่กำหนดไว้ว่า มิให้ไทยเรียกร้องเอาสิทธิเหนือดินแดนบนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง
และเหนือเกาะต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้แม่น้ำนั้น รัฐบาลเห็นว่า หลักในกฎหมายระหว่าง

^๑กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, กต. เรื่องเดิม, เล่ม ๒, หน้า ๑๑๑.

^๒กนศศรี ศุภมงคล, เรื่องเดิม, หน้า ๕๔๗.

ประเทศอันเป็นที่ยอมรับกัน ให้นับแม่น้ำที่ฝ่าน หรือแบ่งกันหลายประเทศเป็นแม่น้ำระหว่างประเทศ และเมื่อไม่มีบัญญัติไว้เป็นพิเศษในข้อตกลง เส้นเขตแดนในลำแม่น้ำที่แบ่งกันหลายประเทศจะต้องเป็นไปตามเส้นร่องน้ำลึก โดยอาศัยหลักดังกล่าว ฝ่ายไทยจึงโต้แย้งว่า แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำระหว่างประเทศไทยและอินโดจีนของฝรั่งเศส และในขณะเดียวกัน เส้นเขตแดนจะต้องตั้งอยู่ที่เส้นกลางร่องน้ำลึก มีขอบฝั่งขวาของแม่น้ำนั้น เว้นไว้แต่ส่วนที่มีเกาะ ในลำแม่น้ำซึ่ง ณ ที่นั้นไทยยอมให้เส้นเขตแดนผ่านกึ่งกลางระหว่างชายฝั่งไทยและเกาะ* ปัญหาเรื่องเส้นเขตแดนนี้ทำความยุ่งยากให้แก่รัฐบาลไทยในต่าง ๆ รัฐบาลจึงพยายามที่จะให้มีการเจรจาเพื่อขอปรับปรุงเรื่องเส้นเขตแดนกันใหม่เสมอมา ดังปรากฏในข้อบันทึกของกระทรวงต่างประเทศเมื่อ ค.ศ. ๑๙๒๘ (พ.ศ. ๒๔๖๓) ว่า

"เพราะเหตุที่สัญญาทางพระราชไมตรี ซึ่งยกดินแดนที่ขุขันธ์ อันตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายของลำแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส มีใ้กำหนดเขตระหว่างประเทศอินโดจีนกับสยาม เขตแดนอันสำคัญนี้ไม่เคยกำหนดโดยแน่นอนเลย เพราะฉะนั้นจึงไม่เป็นการอุปสรรค ที่มีข้อพิพาทและความยุ่งยากเป็นอันมากเกิดขึ้น ในส่วนการจับกุมอันชอบด้วยกฎหมายที่ลำแม่น้ำ ในส่วนความเป็นเจ้าแผ่นดินใหญ่เหนือสันคอกนุทรายทางฝั่งแม่น้ำของไทย และในส่วนปัญหาอันเกี่ยวควยนิติอำนาจ อันคล้ายคลึงกันเป็นอันมาก เพราะฉะนั้น สัญญาฉบับใหม่จึงควรมีขอความตกลงกำหนดเส้นเขตแดนไว้ให้ชัดเจนแน่นอน แลโดยประการฉะนี้ จะใ้ทำให้สาเหตุอันเป็นผลของข้อพิพาทซึ่งมีเป็นเนื่องนิจหมดสิ้นไป

เส้นเขตแดนธรรมชาติก็คือ ฮาลเว็ก ซึ่งใ้นิติอำนาจแก่ประเทศที่อยู่ริมฝั่งทั้งสอง มีเหนือกึ่งหนึ่งของทางสัญจรน้ำ เพราะฉะนั้น จึงสันนิษฐานว่า การ

* กนต์ศรี ศุภมงคล, เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ยกดินแดนทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ให้ตามสัญญา
ทางพระราชไมตรี ปี ค.ศ. ๑๘๕๓ คงเหลือ
ฉาลเว็ก ไว เป็นเขตแดนระหว่างประเทศอินโดจีน
กับสยาม ความสันนิษฐานนี้ยังแน่นอนยิ่งขึ้น โดยมี
หลักฐานเป็นที่ยอมรับ วางบัญญัติไว้ในกฎหมายนานา
ประเทศว่า ถูแม่น้ำเป็นเขตแดนระหว่างประเทศ
สองประเทศให้ถือเส้นเขตแดนตามฉาลเว็กของแม่น้ำ"^๑

การทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรี ทางพาณิชย์ และทางเดินเรือกับฝรั่งเศส

ค.ศ. ๑๘๖๕ (พ.ศ. ๒๔๐๘)

เรื่องนิติสภาพของแม่น้ำโขง ได้เป็นปัญหาที่คงยึดถือตลอดมาระหว่าง
ประเทศไทยและฝรั่งเศส เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ ขึ้น ประเทศไทยได้เข้า
ติดตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในยุโรปอย่างใกล้ชิด จนกระทั่งมีแนวโน้มว่า ฝ่ายสัมพันธ-
มิตรจะเป็นฝ่ายได้ชัยชนะ รัฐบาลไทยจึงได้ประกาศสงครามกับเยอรมัน ออสเตรีย
ฮังการี ซึ่งเป็นฝ่ายอักษะ และเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร เมื่อวันที่ ๒๒
กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๑๗ (พ.ศ. ๒๔๖๐) เมื่อสงครามยุติลง ประเทศไทยจึงมีส่วน
ในชัยชนะครั้งนี้ด้วย และได้ส่งคณะผู้แทนเข้าร่วมประชุมทำสัญญาสันติภาพที่แวร์ซายส์
เมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๑๘ (พ.ศ. ๒๔๖๑) และได้ถือโอกาสดังกล่าวทบทวน
คณะผู้แทนอังกฤษ ฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกา เพื่อแก้ไขสัญญาไม่เสมอภาคที่ทำไว้
กับประเทศเหล่านั้น โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับการขอแก้ไขสิทธิสภาพนอกอาณาเขตใน
ประเทศไทย ตลอดจนการเก็บอัตราภาษีศุลกากรที่ถูกกำหนดไว้ตายตัวตามสนธิสัญญา

^๑ กจร. ร.๖, น.๓๓.๑/๗๗ "ขอบรรทึกของรัฐบาลของสมเด็จพระเจ้า
กรุงสยาม" บรรทึกเรื่องสัญญาทางพระราชไมตรี ระหว่างสยามกับอินโดจีนของ
ฝรั่งเศส ๑ ตุลาคม ๒๔๖๗ หน้า ๒๓ - ๒๔.

ซึ่งได้เป็นไปตามหลักแห่งความยุติธรรม ในการเจรจากับรัฐบาลอเมริกันนั้น ไทยมีความหวังว่า หากประสบผลสำเร็จ ก็จะสามารถหยิบยกเรื่องนี้มาเป็นกรณีตัวอย่างเพื่อต่อรองกับชาติมหาอำนาจอื่น ๆ ที่มีผลประโยชน์อยู่ในเมืองไทยได้ การเจรจากับสหรัฐอเมริกาก็เป็นผลสำเร็จ ยิ่งผลให้มีการทำสนธิสัญญาฉบับใหม่ระหว่างกันขึ้น เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๒๐ แก้ไขสนธิสัญญาที่ไทยเสียเปรียบได้บางประการ

จากนั้นรัฐบาลไทยก็หันไปเจรจากับประเทศยุโรปอื่น ๆ โดยเฉพาะกับอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งอันที่จริงแล้วการเจรจาเพื่อขอแก้ไขสัญญาไม่เสมอภาคได้กระทำมาโดยตลอด ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง โดยมากกระทำผ่านสายงานทางการทูตโดยทั่วไป แต่เมื่อพระวรวงศ์เธอกรมหมื่นเทววงศวิโรทัย ขึ้นดำรงตำแหน่งเสนาบดีต่างประเทศต่อจากพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศวิโรปกรณ์ เมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๒๓ แล้ว ทรงเห็นว่า การเจรจากับประเทศมหาอำนาจยุโรปตามวิธีทางการทูตธรรมดาข้อมไม่ได้ประโยชน์เท่าที่ควร จึงดำริที่จะส่ง ดร. ฟรานซิส บี. แซร์ (Dr. Francis B. Sayre, ต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาภักดีนิคม) ที่ปรึกษาทางการต่างประเทศ ไปเจรจาโดยตรงกับตัวแทนของรัฐบาลประเทศต่าง ๆ ในยุโรป เพื่อขอแก้ไขสัญญาไม่เสมอภาค*

การเจรจาระหว่าง ดร. แซร์ กับตัวแทนกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศส ได้เริ่มขึ้นในเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๙๒๔ ที่กรุงปารีส โดยนำสนธิสัญญาที่ไทยทำกับสหรัฐอเมริกาใน ค.ศ. ๑๙๒๐ เป็นหลักการเจรจาคำเนนไปด้วยความยากลำบาก จนกระทั่งถึงเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๒๕ ทั้งสองฝ่ายจึงสามารถบรรลุความตกลงกันได้ ได้มีการลงนามในสนธิสัญญาทางพระราชไมตรี การค้าขาย และการเดินเรือ

* รายละเอียดได้จาก The Glad Adventure (New York : 1957) อันเป็นหนังสือที่พระยาภักดีนิคม ได้เขียนบรรยายเกี่ยวกับความลำบากในการเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญากับประเทศต่าง ๆ ไว้อย่างละเอียด.

ระหว่างสยามกับฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๖๕ ตามข้อ ๒๖ ของสนธิสัญญาฉบับใหม่นี้ ได้มีข้อความระบุให้มีการเจรจาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อทำอนุสัญญาพิเศษฉบับหนึ่ง เพื่อวางระเบียบที่เกี่ยวข้องกับสยามและอินโดจีนของฝรั่งเศสโดยเฉพาะ แต่สนธิสัญญาฉบับใหม่นี้ ก็มีใ้ตกลงปัญหาเรื่องนิติสภาพของแม่น้ำโขงให้เด็ดขาดลงไป ดังปรากฏอยู่ในข้อสงวนท้ายข้อ ๒๗ ที่ว่า

"อนึ่ง ทั้งสองฝ่ายตกลงกันว่า ข้อสงวนว่าด้วยระเบียบการแม่น้ำโขง... ที่ว่าด้วยอินโดจีนด้วย จะไม่เป็นขออนุญาตทั้งสองฝ่ายต่างใดสละความเห็นของตนในการตีความข้อ ๑ แห่งหนังสือสัญญา ลงวันที่ ๓ ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๕๓ และจะไม่เป็นขอรห้ามไม่ให้ตกลงกันในบรรดาปัญหาทั้งปวงที่เกิดขึ้น เนื่องแต่การตีความเช่นนั้นเลย"

ข้อสงวนนี้หมายความว่า ต่างฝ่ายต่างสงวนสิทธิในการตีความของแต่ละฝ่ายไว้ ฝรั่งเศสตีความว่า แม่น้ำโขงทั้งแม่น้ำเป็นของฝรั่งเศสแต่ฝ่ายเดียว แต่ฝ่ายไทยตีความว่า แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำแดนต่อแดน หรือเป็นแม่น้ำระหว่างประเทศไทยและอินโดจีนของฝรั่งเศส^๒

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, กต. เรื่องเดิม, หน้า ๘๖.

^๒สิทธิสยามการ (หลวง), สัตตาทงพระราชไมตรีระหว่างสยามกับต่างประเทศ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงสิทธิสยามการ ณ เมรุหน้าพลับพลาภิศรียาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ๒๕๐๖, หน้า ๓๐๓.

การทำอนุสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเพื่อวางระเบียบความเกี่ยวพันระหว่างสยามกับอินโดจีน ค.ศ. ๑๙๒๒

ตามสัญญา ค.ศ. ๑๙๒๕ ได้มีบทบัญญัติที่จะให้มีการเจรจาความตกลงระหว่างไทยกับฝรั่งเศสอีก ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอินโดจีนของฝรั่งเศส ซึ่งนอกเหนือจากเรื่องการค้า และการตัดสินคดีคนในบังคับฝรั่งเศสแล้ว ยังมีปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเขตแดนระหว่างประเทศทั้งสอง โดยเฉพาะเรื่องเกาะในลำแม่น้ำโขง ซึ่งแต่ละฝ่ายต่างสงวนสิทธิในการตีความของตนเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าปัญหาดังกล่าวมีผลมาจากสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๘๘๓ ที่ระบุให้รัฐบาลไทยยอมสละกรรมสิทธิ์ทั่วไปในดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ตลอดจน "บรรดาเกาะทั้งหลายในแม่น้ำนั้นด้วย" ข้อตกลงดังกล่าวจึงไม่มีความกระจ่างเพียงพอ ว่าเส้นเขตแดนในลำน้ำโขงควรอยู่ที่ใด ทั้งนี้เพราะมิได้มีข้อกำหนดที่จะให้ไรร่องน้ำลึก เป็นเส้นเขตแดนระหว่างประเทศ นอกจากนี้เมื่อไทยยอมสละดินแดนให้ฝรั่งเศสตามสัญญา ค.ศ. ๑๙๐๔ และ ๑๙๐๗ แล้ว ปัญหาเขตแดนและปัญหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ระหว่างประเทศทั้งสองจึงทวีมากขึ้น เมื่อฝรั่งเศสพยายามหาเหตุผลต่าง ๆ มากกล่าวอ้างเพื่อชี้ให้เห็นว่า แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำที่ไหลผ่านดินแดนของตนเท่านั้น ฝ่ายไทยไม่สามารถรับการตีความดังกล่าวของฝรั่งเศสได้ และอาศัยหลักกฎหมายระหว่างประเทศมาแสดงว่า เมื่อไม่มีบทบัญญัติโดยแน่ชัดเกี่ยวกับนิติสภาพของแม่น้ำโขงในวงที่ไหลผ่านเขตแดนไทยและอินโดจีนของฝรั่งเศส แม่น้ำโขงจึงควรเป็นแม่น้ำระหว่างประเทศ ตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ที่ให้ถือแม่น้ำที่ไหลผ่านหรือแบ่งกันหลายประเทศเป็นแม่น้ำระหว่างประเทศ ส่วนเส้นเขตแดนจะอยู่ที่ใดนั้นคู่กรณีจะได้อำนาจกันต่อไป

ปัญหาเรื่องนิติสภาพของแม่น้ำโขงว่าเป็นแม่น้ำระหว่างประเทศหรือไม่นั้น เป็นอันระงับไปเมื่อไทยได้ลงนามในอนุสัญญาระหว่างไทยและฝรั่งเศสว่าด้วยอินโดจีน ลงวันที่ ๒๕ มีนาคม ๑๙๒๒ ตามข้อ ๓ แห่งอนุสัญญานั้น ซึ่งปรากฏชัดว่า แม่น้ำโขง "ประกอบเป็นเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีน" โดยมอบให้เป็นหน้าที่ของคณะ

ข้าราชการหลวงใหญ่ไทย - ฝรั่งเศส ประจำแม่น้ำโขง เป็นผู้ดำเนินการกำหนดเส้น
เขตแดนต่อไป *

* กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, กค. เรื่องเดิม, เล่ม ๔ หน้า ๕๐ - ๕๑.

* โปรโตโคลฉบับที่ ๒ แนบท้ายสัญญาทางไมตรี ทางพาณิชย์และทางเดินเรือ
ระหว่างประเทศไทยและฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๘๖๕ มีข้อความระบุว่า ในการทำอนุสัญญา
พิเศษเกี่ยวกับอินโดจีนนั้น จะได้มีการพิจารณาถึงปัญหา การจัดตั้งคณะข้าหลวงใหญ่ไทย
- ฝรั่งเศส และในอนุสัญญาระหว่างไทยและอินโดจีน ค.ศ. ๑๘๖๖ ใ้กล่าวถึงหลัก
การในการตั้งคณะข้าหลวงใหญ่ พร้อมทั้งระบุอำนาจและหน้าที่ไว้โดยสรุปในข้อ ๑๐
คณะข้าหลวงใหญ่ที่จัดตั้งขึ้นนี้จะมีส่วนสำคัญ ในการร่วมมือทางชายแดนระหว่างไทยกับ
อินโดจีนของฝรั่งเศสมาก เพราะนอกจากจะพิจารณาปัญหาเรื่องแม่น้ำโขง เช่น
จะตองออกความเห็นในกรณีเมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้น เนื่องด้วยเส้นเขตแดนตามลำแม่น้ำ
นั้นแล้ว คณะข้าหลวงใหญ่ยังได้รับมอบอำนาจให้วางระเบียบการชายแดนบางประการ
อีกด้วย เช่น แนะนำวิธีการใด ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ในการปรองคองและระงับปัญหา
อันเกี่ยวกับสิทธิในการเพาะปลูกที่คนสังกัดของประเทศทั้งสองได้ ใช้อยู่อย่างไม่เป็น
กิจลักษณะ แตรกรณีต่าง ๆ จะเป็นอันตกลงตามคำแนะนำของข้าหลวงนั้นได้ จะตอง
ได้รับอนุมัติจากรัฐบาลของประเทศที่เกี่ยวข้องทั้งสอง ซึ่งจะตองให้อนุมัติร่วมกันและ
ให้เป็นลายลักษณ์อักษร

ขอตกลงต่าง ๆ ที่คณะข้าหลวงใหญ่ไทย - ฝรั่งเศส ประจำแม่น้ำโขงทำ
ไปแล้ว เช่น

๑. ขอตกลงเกี่ยวกับการปักปันเขตแดน
๒. ขอตกลงเกี่ยวกับการเขตปลอดการทหาร
๓. ขอตกลงเกี่ยวกับการเดินอากาศในเขตปลอดทหาร
๔. ขอตกลงเกี่ยวกับการบำรุงและปรับปรุงแม่น้ำโขง
๕. ขอตกลงเกี่ยวกับตำรวจ สุขาภิบาล ในเขตแดนตามแนวแม่น้ำโขง
๖. ขอตกลงเกี่ยวกับการกำหนดเขตปลอดการทหาร
๗. ขอตกลงเกี่ยวกับโรคระบาดสัตว์ ในบริเวณชายแดนแม่น้ำโขง
๘. ขอตกลงเกี่ยวกับตำรวจน้ำในแม่น้ำโขง
๙. ขอตกลงเกี่ยวกับการจับสัตว์น้ำในแม่น้ำโขง
๑๐. ขอตกลงเกี่ยวกับการเดินเรือในแม่น้ำโขง

(ดูรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้จาก NC. 3:1. ข้อตกลงของคณะ
ข้าหลวงใหญ่ไทย - ฝรั่งเศส ประจำแม่น้ำโขง ฉบับที่ ๑ - ๑๑ และ ๑๒
กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ สนธิสัญญาและความตกลง
ทวิภาคี ระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศซึ่งมีประมวล
สนธิสัญญา เล่มที่ ๔, ๒๕๑๓, หน้า ๕๓ - ๕๔).

คณะข้าหลวงใหญ่ไทย - ฝรั่งเศสประจำแม่น้ำโขง ได้ตกลงกำหนดและ
ปักปันเส้นเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนในแม่น้ำโขงเสร็จเรียบร้อยในเดือน
ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๓๐ (พ.ศ. ๒๔๗๓)^๑ และได้แบ่งข้อพิจารณาออกเป็นสองส่วน
คือ

ส่วนที่ ๑ "ตามลำแม่น้ำโขง ในตอนที่แยกออกเป็นหลายสายเพราะ
เกาะนั้นให้ชื่อร่องน้ำ เป็นเส้นเขตแดนระหว่างกรุงสยามกับอินโดจีน"^๒ (ข้อ ๓
วรรค ๒ อนุ ๑) คำว่า "ร่องน้ำ" ในบทนี้ ภาษาฝรั่งเศสใช้ Thalweg
จึงนับได้ว่า ข้ออ้างของไทยที่ว่าแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำระหว่างประเทศ และเส้นเขต
แดนต้องผ่านร่องน้ำลึก จึงเป็นที่ยอมรับกันโดยชัดแจ้ง^๓

ส่วนที่ ๒ ปัญหาเรื่องเกาะที่ว่า "ตามลำแม่น้ำโขงในตอนที่แยกออกเป็น
หลายสายเพราะมีเกาะ ซึ่งแยกออกห่างจากฝั่งสยาม โดยมีกระแสน้ำไหลสพัดอยู่
ในระวางนั้น จะเป็นเวลาหนึ่งเวลาใดในขวบปีก็ตาม ให้ชื่อร่องน้ำของสายแยกที่
ใกล้ฝั่งสยามที่สุดนั้น"^๔ (ข้อ ๓ วรรค ๒ อนุ ๒) เช่นเดียวกับในกรณีแรก คำว่า
"ร่องน้ำ" ภาษาฝรั่งเศสใช้ศัพท์ Thalweg ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าหลักร่องน้ำลึก
เป็นอันใช้ตลอดใช้ตลอดลำน้ำโขงในเขตที่มีเฉพาะแม่น้ำโขงในเขตที่มีเฉพาะแม่น้ำ
เท่านั้น แต่ในกรณีที่มีเกาะในลำน้ำ ก็ให้เป็นไปตามข้อตกลงในสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๘๘๓
ซึ่งฝรั่งเศสยังคงยึดถือเป็นหลักอยู่เสมอ คือ ให้ชื่อร่องน้ำลึกที่ใกล้ฝั่งไทยมากที่สุด
เป็นเขตแดน และการที่มีข้อความบัญญัติว่า "เกาะซึ่งแยกออกห่างจากฝั่งสยาม

^๑ หลวงสิทธิสยามการ, เรื่องเดิม, หน้า ๓๐๔.

^๒ กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, กต. เรื่องเดิม, เล่ม ๔ หน้า ๑๕๐ และ
หน้า ๕๓ (ภาคภาษาต่างประเทศ)

^๓ กนต์ศรี สุภมมงคล, เรื่องเดิม, หน้า ๕๕๒.

^๔ กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, กต. เรื่องเดิม, เล่ม ๔ หน้า ๕๐ และ
หน้า ๕๓ (ภาคภาษาต่างประเทศ)

โดยมีกระแสน้ำไหลสพัดอยู่ในระวางนั้นจะเป็นเวลาหนึ่งเวลาใดในขวมปีก็ตาม" นั้น ก็เพื่อให้บรรดาเกาะทั้งหลาย ไม่ว่าในฤดูน้ำขึ้นหรือฤดูน้ำลดทุกแห่งอยู่ใน อธิปไตยของฝรั่งเศส^๑

ปัญหาที่ภาคีทั้งสองฝ่ายต้องเผชิญอีกข้อหนึ่ง ก็คือ ที่จะถือว่าเป็น "เกาะ" นั้น จะต้องพิจารณาในสมัยใด กล่าวคือจะถือสภาพของเกาะใน ค.ศ. ๑๘๕๓ เมื่อ ได้ทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศส อันเป็นต้นเค้าแห่งปัญหาเรื่องเกาะ หรือจะถือเอา ค.ศ. ๑๘๖๖ เมื่อได้ตกลงทำอนุสัญญาฉบับว่าด้วยอินโดจีนขึ้น หรือในปีใด ๆ ก็ได้ ปัญหาที่ย่อมมีความสำคัญอยู่บ้าง โดยเหตุที่ไคมีการเคลื่อนไหวของดินทรายในลำแม่น้ำโขงอยู่เสมอ ๆ ซึ่งเคยทำให้ดินแดนบางแห่งที่เคยเป็นเกาะอยู่ต้องเชื่อมต่อกับฝั่งสิ้นสภาพการเป็นเกาะไป ได้เป็นที่ตกลงกันว่าในสภาพเช่นนี้ ให้ถือสภาพปี ค.ศ. ๑๘๕๓ เป็นสำคัญ หากในปีนั้นเป็นเกาะ แม้อายุหลังจะมาเชื่อมติดต่อกับฝั่งไทย ดินแดนส่วนนั้นก็ยังคงเป็นของฝรั่งเศส^๒

ด้วยเหตุนี้ หลังการปักปันเขตแดนใน ค.ศ. ๑๘๓๐ เป็นต้นมา เขตลำน้ำที่อยู่ทางขวาของเส้นเขตแดนจึงอยู่ใต้อธิปไตยของไทย และเขตลำน้ำที่อยู่ทางฝั่งซ้ายก็ตกอยู่ใต้อธิปไตยของฝรั่งเศส ทั้งนี้ รวมถึงดินแดนที่จะพึงเกิดขึ้นในภายหลังด้วย หากเกิดในปากฝั่งไคก็ย่อมตกเป็นเจ้าของปากนั้น

ความบกพร่องเกี่ยวกับเขตแดนตามแม่น้ำโขงตามอนุสัญญาว่าด้วยอินโดจีน ค.ศ. ๑๘๖๖
ทางกฎหมาย

แม้อนุสัญญา ค.ศ. ๑๘๖๖ จะได้ตัดปัญหายุ่งยากไปไคหลายประการก็ตาม แต่ความเห็นของรัฐบาลไทย เห็นว่า เมื่อคำนึงถึงกฎหมายระหว่างประเทศที่ยอมรับนับถือหลักธรรมชาติ หลักวิทยาศาสตร์ หลักเศรษฐศาสตร์และหลักความยุติธรรมด้วยแล้ว

^๑ กนัตศรี สุภมณฑล, เรื่องเดิม, หน้า ๕๕๓.

^๒ กองบรรณสาร, กต. No. 3:1 บันทึกกระทรวงมหาดไทยเกี่ยวกับเกาะคอนในแม่น้ำโขงที่ควรเป็นของไทย (๑๘ กันยายน ๒๔๘๓)

อนุสัญญาฉบับนี้ควรจะได้มีการดัดแปลงแก้ไข โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเขตแดนในลำแม่น้ำโขง ซึ่งควรจะต้องร่อนน้ำลึกเดินเรือไค้ตลอดปีเป็นเกณฑ์ ทั้งนี้เพราะการกำหนดว่า ในกรณีที่มีเกาะในลำแม่น้ำโขง ให้ถือร่อนน้ำที่ไกลฝั่งไทยที่สุดเป็นเขตแดนนั้น นอกจากจะขัดกับหลักกฎหมายระหว่างประเทศแล้ว ยังก่อให้เกิดความไม่สะดวก และเกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นได้

ทางเศรษฐกิจ

เนื่องจากแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสำคัญบริเวณพรมแดน การประกอบอาชีพของราษฎรในย่านนี้ ส่วนใหญ่ต้องอาศัยแม่น้ำโขง เช่น การจับสัตว์น้ำ การเพาะปลูก การเดินเรือ และการล่องไม้ เป็นต้น ปัญหาที่มักจะปรากฏคือ ในการที่จะล่องแพซุง ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์สำคัญทางภาคเหนือของไทย หรือการเดินเรือพาณิชย์ ย่อมจะต้องผ่านเข้าไปในเขตแดนฝรั่งเศสเป็นส่วนใหญ่ เพราะต้องเดินตามกระแสธรรมชาติของน้ำ นอกจากนี้ แม่น้ำโขงบางตอน เช่น ตอนผ่านหลวงพระบาง คือจากอำเภอเชียงคาน (อยู่ในจังหวัดเลย) ไปจนถึงปากน้ำไทยในจังหวัดเชียงราย และจากปากแม่น้ำโขงไปจนกระทั่งถึงปากแม่น้ำมูล ในจังหวัดอุบลราชธานี แม่น้ำโขงมิได้เป็นเขตแดนระหว่างประเทศทั้งสอง แต่เป็นแม่น้ำในอธิปไตยของฝรั่งเศส โดยเฉพาะแม่น้ำโขงตอนที่ผ่านหลวงพระบาง ฝรั่งเศสเข้ามามีสิทธิอย่างเต็มที่ ตามสนธิสัญญาลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๐๔ เมื่อไทยยอมยกดินแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงตอนที่อยู่ตรงกันข้ามกับหลวงพระบางให้แก่ฝรั่งเศส แม้ตามข้อ ๔ ของสนธิสัญญาดังกล่าวได้บัญญัติให้คนไทยมีเสรีภาพ ในการเดินเรือและในการล่องไปอย่างเต็มที่ตามที่กล่าวมาแล้วแต่ตอนนั้นก็ตาม* แต่ในทางปฏิบัติ ฝรั่งเศสมักใช้วิธีป้องกัน วางกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อันเป็นช่องทางให้ฝรั่งเศสได้เปรียบในทางเศรษฐกิจ เช่นกรณีที่เกิดขึ้นใน

*กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, กค. เรื่องเก็บ, เล่ม ๒ หน้า ๑๕๑.

ค.ศ. ๑๙๓๕ (พ.ศ. ๒๔๗๔) เมื่อนายอินตา บรรจงจิตต์ พ่อค้าไม้ชาวไทยขอ
 อนุญาตล่องแพซุง จากอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเขียงราย จะนำไปขายที่ไซ่งอน
 แต่ไม่สามารถนำไปได้เนื่องจากฝรั่งเศสไม่ยินยอม รัฐบาลไทยจึงขอร้องไปยัง
 รัฐบาลอินโดจีน ในที่สุดได้รับอนุญาตให้ล่องซุงได้ แต่ก็มีเงื่อนไขให้ต้องปฏิบัติ
 หลายประการ ที่สำคัญคือ ต้องตกลงกับบริษัทอีสเอเซียติกของฝรั่งเศสให้เป็นผู้ทำ
 การล่องให้ บริษัทโก่งราคาค่าล่องแพซุงมาก นายอินตาไม่ยอมตกลงกับบริษัทนั้น
 จึงล่องแพซุงลงมาเอง แต่พอมาถึงเขตแม่น้ำโขงที่เป็นของฝรั่งเศส เจ้าหน้าที่
 ฝรั่งเศสจึงสกัดแพซุงไว้แล้วบังคับให้นายอินตาวางเงินมัดจำประกัน จำนวน
 ๑๐,๐๐๐ เหรียญ โดยอ้างว่าเพื่อประกันการเสียหาย อันอาจจะเกิดขึ้นในการ
 ล่องแพนี้โดยลำพัง รัฐบาลไทยต้องเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศสอยู่เป็นเวลานานจึง
 สามารถทำให้ฝรั่งเศสยอมปล่อยให้แพซุงนั้นล่องต่อมาได้ เป็นต้น*

นอกจากนี้ยังมีปัญหาต่อนการเพาะปลูกของราษฎรบนฝั่งแม่น้ำนั้น เช่น
 ราษฎรริมฝั่งไทย โดยปกติเคยเข้าไปทำการเพาะปลูกในเกาะคอนในลำแม่น้ำโขง
 ต่อมาเมื่อฝ่ายไทยต้องยอมสละเกาะคอนให้แก่ฝรั่งเศส จึงก่อปัญหาให้ราษฎร
 เหล่านั้น แม้ตามข้อตกลงระหว่างไทยกับฝรั่งเศส จะเป็นที่ยอมรับกันว่า ราษฎร
 ริมฝั่งไทยจะได้รับการผ่อนผัน ให้เข้าไปทำมาหากินในเกาะคอนเหล่านั้นได้เช่น
 เดิมก็ดี แต่ฝรั่งเศสก็มีเงื่อนไขต่าง ๆ ให้ปฏิบัติมากมายเช่นกัน เช่น ออกกฎให้
 ยื่นคำขอล่วงหน้าบ้าง บางคราวก็เรียกตัวไปไต่สวน และมักจะให้สิทธิราษฎร
 ลาวทางฝั่งซ้าย เข้าไปเพาะปลูกไถก่อนบ้าง ปัญหาเหล่านี้ทำให้ราษฎรฝั่งไทย
 ประสบอุปสรรคในการอาชีพของตนมิใช่น้อย ดังเช่นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน ค.ศ. ๑๙๓๔
 (พ.ศ. ๒๔๗๑)

*ศิริเอก ชัยนาม, เขตแดนของรัฐ, กรมโฆษณาการ ๒๔๘๓,

ข้าหลวงฝรั่งเศสประจำเวียงจันทน์ได้มีหนังสือแจ้งมายังข้าหลวงไทย ประจำจังหวัดหนองคาย (พระศรีราชสงคราม) ว่าราษฎรฝ่ายไทยที่อำเภอชัยบุรี เข้าไปแย่งที่ราษฎรฝ่ายฝรั่งเศสทำการเพาะปลูกบนเกาะคอนกำแพง โดยมีใ้ยื่นคำร้องขอรับอนุญาตต่อทางการฝรั่งเศสขอให้ข้าหลวงประจำจังหวัดสั่งราษฎรฝ่ายไทยให้ออกไปจากเกาะคอนกำแพงเสีย แต่ข้าหลวงประจำจังหวัดหนองคายได้ชี้แจงไปว่า เกาะคอนกำแพงนี้ราษฎรไทยได้เข้าไปทำการเพาะปลูกพืชผลและยาสูบมาเป็นเวลาช้านาน โดยฝรั่งเศสมิได้กีดกันและหวงห้าม และที่ดินซึ่งไร้ทำการเพาะปลูกนี้ ได้ตกทอดเป็นมรดกสืบเนื่องกันต่อมา คนในบังคับฝ่ายฝรั่งเศสก็ได้เข้าไปทำการเพาะปลูกบนเกาะคอนกำแพงนี้เหมือนกัน ราษฎรทั้งสองฝ่ายได้ทำการเพาะปลูกตามสัดส่วนที่เจ้าพนักงานฝ่ายไทยกับฝ่ายฝรั่งเศสได้ตกลงแบ่งปันกันไว้ โดยไม่มีเหตุวิวาทอย่างใด จึงขอให้ราษฎรไทยได้ทำการเพาะปลูกอีกบนเกาะคอนกำแพงนี้ต่อไปตามเดิม แต่ฝรั่งเศสประจำเวียงจันทน์ไม่ยอมยินยอมสั่งให้ราษฎรไทยออกจากเกาะที่ว่านี้ ปัญหาและความยากลำบากจึงตกอยู่แก่ราษฎรไทยที่เคยประกอบอาชีพอยู่ในเกาะคอนเหล่านั้นที่จะต้องสูญเสียสิทธิในการประกอบอาชีพของตนไป เพราะรัฐบาลไทยไม่มีความสามารถที่จะโต้แย้งได้โดยใช้หลักกฎหมายที่จะคัดค้านฝรั่งเศส เพราะเกาะคอนกำแพง เป็นเกาะที่เกิดขึ้นก่อน ร.ศ. ๑๑๒ จึงต้องตกไปเป็นของฝรั่งเศสตามสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๘๘๓ แม้ว่าตามการสอบสวนได้ความว่า ก่อนที่ดินแดนฝั่งซ้ายจะตกไปเป็นของฝรั่งเศส ราษฎรฝ่ายไทยได้เข้าไปทำการเพาะปลูกพืชต่าง ๆ บนเกาะคอน โดยไม่มีคนลาวจากฝั่งซ้ายมาเกี่ยวของด้วยเลย จนกระทั่ง ค.ศ. ๑๘๑๗ (พ.ศ. ๒๔๖๐) ราษฎรบ้านสินไชยทางฝ่ายฝรั่งเศสได้ไปร้องขอสิทธิที่จะเข้าไปเพาะปลูกต่อข้าหลวงฝรั่งเศสประจำเวียงจันทน์ และได้รับสิทธิดังกล่าวจากข้าหลวงฝรั่งเศสโดยได้รับแบ่งปันที่ดินสำหรับเพาะปลูกที่คอนดังกล่าว โดยถือเอาร่องน้ำบึงหลังคอนเป็นเส้นเขต ราษฎรลาวได้สิทธิการเพาะปลูกบนหัวคอน ส่วนราษฎรฝ่ายไทยได้เข้าไปทำการเพาะปลูกทางหางคอน แต่สิทธิที่ราษฎรไทยได้รับครั้งนี้ไม่ใช่สิทธิทางกฎหมาย ดังนั้นจึงขาดหลักประกันในอาชีพของ

คนเมื่อเกิดกรณีแย้งที่ทำกินดังที่^๑เกิดกรณีเช่นนี้ขึ้น

เกี่ยวกับสิทธิเพาะปลูกของคนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงนี้ ยังมีความไม่เสมอภาค และความยุติธรรมเกิดขึ้นอีกประการหนึ่ง คือ ^๑คนฝรั่งเศสได้รับสิทธิโดยอนุสัญญา ค.ศ. ๑๘๒๖ (ข้อ ๓ อนุข้อ ๓ วรรค ๓) ที่จะทำการเพาะปลูกในเกาะที่เป็นของไทย ทั้งได้รับสิทธิตามอนุสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในดินแดนไทยหลายประการ แต่ส่วนคนไทยจะไปทำการเพาะปลูกในเกาะของฝรั่งเศสและในดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงย่อมไม่มีสิทธิโดยกฎหมายแต่ประการใด เว้นแต่จะมีการผ่อนผันเกี่ยวกับเรื่องนี้ไทยได้เคยขอให้ฝรั่งเศสพิจารณาด้วยดีในอันที่จะยอมให้คนไทยไปทำการเพาะปลูกบนเกาะคอนในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๒๘ (พ.ศ. ๒๔๗๑) แต่ฝ่ายฝรั่งเศสก็ไม่ยินยอม^๒ การที่คนไทยขาดสิทธิในทางกฎหมาย ในการเข้าไปเพาะปลูกในเกาะคอนของฝรั่งเศสนี้ทำให้ราษฎรไทยไม่สามารถทำมาหากินหรือประกอบกิจการใดตามที่ตนปรารถนา ซึ่งไม่เป็นผลดีในแง่ของเศรษฐกิจ

การปกครอง

^๔ สำหรับการปกครองบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงก็เช่นกันได้สร้างความลำบากใจให้แก่รัฐบาลไทยไม่น้อย เช่น เมื่อมีผู้กระทำผิดเกิดขึ้นในเขตไทย และผู้กระทำผิดหลบหนีลงไปในเกาะในลำแม่น้ำโขง ฝ่ายไทยจะลงล่าเขาไปจับกุมมิได้ เป็นการละเมิดอธิปไตยของฝรั่งเศส แมว่าการปราบปรามจะกระทำไปตามระเบียบแบบแผน โดยส่งคำขอไปยังพนักงานเจ้าหน้าที่ฝ่ายฝรั่งเศสให้จับกุมผู้กระทำผิด แต่วิธีการดังกล่าวก็ไม่ได้ผลรวดเร็ว เพราะเกาะเหล่านี้ อยู่ห่างไกลจากที่ทำการ

^๑ กองบรรณสาร, กค. NC. 3:1 บันทึกกระทรวงการต่างประเทศ

^๒ เรื่องเดียวกัน, เรื่องสิทธิการเพาะปลูกบนเกาะคอนกำแพงในแม่น้ำโขง (๒๔๘๑).

เมื่อเจ้าหน้าที่ไทยพบ ไม่สามารถจับกุมได้ ด้วยเหตุว่าน่านน้ำของฝรั่งเศส จึง ไม่เป็นการสะดวกแก่การปกครองด้วยกันทั้งสองฝ่ายในการปราบปรามผู้กระทำผิด^๑

ทางยุทธศาสตร์

เนื่องจากฝรั่งเศสได้เข้ามาซื้อชิปโตยเหนือกินแดนเขมร กินแดนลาว ทั้งหมดรวมทั้งบริเวณฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงที่อยู่ตรงกันข้ามกับหลวงพระบางและ ปากเซ ดังที่ได้กล่าวมาแต่คนแล้ว แม่น้ำโขงจึงมีได้เป็นพรมแดนระหว่างประเทศไทย และอินโดจีนของฝรั่งเศสถึง ๒ ตอน คือ แม่น้ำโขงส่วนที่ไหลอยู่ในประเทศเขมร (จากปากแม่น้ำโขงขึ้นไปจนกระทั่งถึงปากแม่น้ำมูล อำเภอสุวรรณคีรีในจังหวัด อุบลราชธานี) ตอนหนึ่ง และอีกตอนหนึ่งจากเชียงคานในจังหวัดเลย ถึงปากน้ำไทย ในจังหวัดเชียงราย แม่น้ำโขงไหลอยู่ในอาณาเขตของอินโดจีนโดยเฉพาะ ที่แม่น้ำ โขงเป็นเขตแดนก็มีอยู่ ๒ ตอนด้วยกัน คือ ตอนเหนือของหลวงพระบาง ตั้งแต่ ปากน้ำสบรวกในท้องที่อำเภอเชียงแสน ลงมาถึงแก่ง ผาไค้ในท้องที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายตอนหนึ่ง กับตอนใต้ของหลวงพระบางจากปากน้ำเหืองในจังหวัด เลยลงมาถึงปากแม่น้ำมูลอีกตอนหนึ่ง^๒ อย่างไรก็ตามรัฐบาลไทยเห็นว่าแม่น้ำโขง ควรเป็นพรมแดนระหว่างประเทศไทยและอินโดจีนของฝรั่งเศสซึ่งมีความยาว ประมาณ ๒๐๐๐ กิโลเมตรโดยตลอด เพราะประสงค์จะให้ถือเขตแดนธรรมชาติ เป็นที่ตั้งด้วยมีความเชื่อว่าเขตแดนตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา หรือลำน้ำจะเป็น ประโยชน์ในการป้องกันประเทศจากการรุกรานของต่างชาติ^๓

^๑ กองบรรณสาร, กต. นค. ๓:๑ เรื่องเดิม.

^๒ กองบรรณสาร, กต. นค. ๓:๒ บันทึกเรื่อง ไทยขอปรับปรุงเขตค-
แดนกับฝรั่งเศส โดยขอถือเขตแดนธรรมชาติเป็นเส้นเขตแดน

^๓ คีเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่สอง (แพรวพินทยา, ๒๕๐๕)

(๗) ทางคานจิติใจ

นอกจากความสำคัญทางคานกฎหมาย เศรษฐกิจ การปกครองและคาน
ยุทธศาสตร์แล้ว แม่น้ำโขงยังเป็นปัญหาทางคานจิติใจของประชาชนไทยอีกด้วย
โดยที่แต่เดิมมาไทยถือว่าแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำที่อยู่ในอธิปไตยของไทย ครั้นเมื่อต้อง
ถูกบังคับให้ต้องเสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงทั้งสิ้นตั้งแต่ตอนเหนือ จนกระทั่งแคว้น
กัมพูชาแก่ฝรั่งเศส ยิ่งทำให้ความสำคัญของแม่น้ำโขงเพิ่มพูนขึ้น เมื่อฝรั่งเศสได้
แสดงท่าทีที่จะเข้าครอบครองลำน้ำนี้แล้วล้าหลังผู้เดียว ทำให้คนไทยระลึกถึงเหตุการณ์
ในอดีตอยู่เป็นนิจ นี่เป็นเหตุผลทางคานจิติใจประการหนึ่งที่ทำให้คนไทยสนใจใน
เรื่องแม่น้ำโขงตลอดมา

สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศส

๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๓๗ (พ.ศ. ๒๔๘๐)

เมื่อรัฐบาลไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายที่ทันสมัยตามแบบตะวันตกครบ
ถ้วนใน ค.ศ. ๑๙๓๕ (พ.ศ. ๒๔๗๘) แล้วรัฐบาลได้พยายามดำเนินการ ที่จะเปิด
การเจรจากับนานาประเทศ เพื่อบอกเลิกสนธิสัญญา "ไม่เสมอภาค" ที่ไทยเคยทำ
ไว้กับประเทศเหล่านั้น ในการนี้ได้มีการเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญาทางไมตรีกับฝรั่งเศส
ด้วย เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๓๗ หลวงประดิษฐมนูธรรม รัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้น ได้ปรารภกับผู้เจรจาฝ่ายฝรั่งเศสในเรื่อง
ขอปรับปรุงพรมแดนแม่น้ำโขงนี้ด้วย แต่ได้รับคำตอบว่า ยังไม่เหมาะแก่เวลา^๒

กนกศรี ศุภมงคล, เรื่องเดิม, นิตินาสัน แฉนทสามัญ ปีที่ ๔ เล่ม ๕
(ธันวาคม ๒๔๘๔), หน้า ๑๐๐๓.

^๒ สสร. สร.๑/๒๒ (ปีก ๑) บันทึกกลับ การทำหนังสือสัญญาไม่รุกรานกับ
ฝรั่งเศสจะมีทางใดทางเสียอย่างไร

ขอให้อ่าวไฉ่เจรจากับ นเมื่อทำสัญญาเกี่ยวกับอินโดจีน ซึ่งกำหนดจะให้มีการ
 เสรจจากันอีกใน ๕ ปี นับแต่วันแลกเปลี่ยนสัคยาบันสนธิสัญญาฉบับใหม่นี้ และใน
 ระหว่างนี้ให้คงใช้สนธิสัญญาฉบับลงวันที่ ๒๕ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๒๒ เกี่ยวกับ
 อินโดจีนไปพลาง ๆ ก่อน” ทั้งนี้ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับไทยและอินโดจีนของ
 ฝรั่งเศส จึงเป็นเรื่องที่ยังค้างอยู่โดยไม่สามารถแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ จนกระทั่ง
 เกิดกรณีพิพาทจนถึงขั้นใช้กำลังระหว่างกองทัพไทยและกองทัพฝรั่งเศสใน
 กรณีพิพาทอินโดจีนค.ศ. ๑๙๔๐-๑๙๔๑ (พ.ศ. ๒๔๘๓-๒๔๘๔)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*คำแปล "หนังสือแลกเปลี่ยนต่อท้ายสนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และ
 การเดินเรือ ระหว่างสยามกับฝรั่งเศส" สารบาณนิติศาสตร์ ปีที่ ๑๑, ๒๔๘๑
 หน้า ๔๔๔ - ๔๕.